NEMZETI NŐNEVELÉS.

XVI. ÉVFOLYAM. 1895. ÁPR.–MÁJ. IV–V. FÜZET.

A M. D. E. TIZ ÉVES JUBILEUMA.*

Tisztelt Közgyűlés! Különös örömömre szolgál, hogy egyletünk létesítésének e tizedik évfordulóját önökkel ünnepelhetem. Nem voltam bár azok között, kik alapkövét rakták le ez egyletnek, nem osztozkodtam bár önökkel a kezdet nehéz, de annál érdemdúsabb munkájában, mégis feljogosított engem az önök bizalma, mely a már létező, az önök munkája folytán önálló egylet élére hívott, hogy a magaménak tekintsem, s hogy azonosítsam saját érzelmeimet az önökéivel e szép napon, melyen büszke örömmel tekintenek vissza a lefolyt tizedév sikerkoronázta buzgó és lankadatlan munkájára, ezen munkára, mely egyedül *nők* által végezve, szerényen, zajtalanul folyt, de annál áldásosabbnak bizonyult! Csendben, reklam nélkül, hangyaszorgalommal végeztetett e munka, oly annyira, hogy magában a fővárosban is alig van a tagokon kivül, meg azokon kivül, kiket az egylet segített, valakinek fogalma róla: *mi* a M. D. egylet? — még kevesbbé arról, mit létesített már is pusztán önerejéből, a nők áldozatkész, szerény munkálkodásából; mint működik egyletünk hathatósan közre hazánk kulturális viszonyainak emelésén, az által, hogy a nők szel-

* A M. D. E. elnöke, gróf Csáky Albinné, a föntebbi nagy hatást keltett beszéddel nyitotta meg az egyesület jelen évi közgyűlését, mely az egyesület 10 évi fennállásának szerény örömünnepe volt. A közgyűlés dr. Berzeviczy Albert indítványára elhatározta, hogy a beszédet egész terjedelmében közölni fogja az egyesület jelen évi évkönyvében; mivel azonban az évkönyv csak hónapok mulva fog megjelenni, az egyesület nagyon tisztelt elnöke a közlés jogának átengedésével folyóiratunkat tüntette ki. Kedves kötelességünknek ismerjük e kitüntetést e helyen is megköszönni.

Szerk.

lemi látókörét tágítani, annak nivóját emelni igyekszik; meg azáltal is, hogy szerény szellemi napszámosait e kulturának életük alkonyán gond nélküli otthonnal ellátni igyekszik, csekély jutalmául mindannak, mit tevékeny, önfeláldozó életükön át tettek arra, hogy méltó leányokat neveljenek hazánknak; serkentve az ifjú nemzedéket is e szép, nemes, de oly tövises pálya elfoglalására, e végső biztos révpartra nyíló kilátás által. Csekély még azoknak száma, kiknek ilyet jelenleg nyujtani képesek vagyunk; de ha a jövendő tizedév beváltja a lefolyt által keletkezett jogos reményeket, — minthogy be is *fogja* váltani, ha mi magunk a megkezdett úton lankadatlanul tovább haladunk, — lehet reményünk, hogy e téren nagy szolgálatokat tehetünk hazánknak.

Megjöttnek látjuk immár egy tizedév nesztelen tevékenysége után annak idejét, hogy fellépjünk a nyilvánosság elé, rámutatva benső elégtétellel az elért eredményre, és hogy kérjük tágasabb körök részvétét, közreműködését szent czélunkra.

Ez oka annak, hogy a mai nappal kiléptünk szerény visszavonultságunkból és szórtuk világgá a női szózatot, oly czélból, irányítsa a közfigyelmet *oly* egyletre, melyet kizárólag nők létesítettek, fentartottak, gyarapítottak, virulásnak indítottak, és keltsen közérdeklődést egyletünk nemes, közhasznú czéljai iránt. Bár ne hangzanék el e szózat a pusztában, — de vajha akadna sokszoros, intenziv visszhangja.

És most, midőn az ünnepi ülést megnyitom, ismétlem meleg, szívből fakadó köszönetemet az egyletnek, a miért bizalmára méltatott, munkatársául befogadott, bár csak a tizenegyedik órában jövék, és ismételve kérem szíves támogatásukat és munkásságukat a jövőben reánk váró munka végzésében.

Budapest.

Gr. Csáky Albinné.

NŐ-ORVOSOK BOSZNIÁBAN.

A Mária Dorothea-egyesület közgyűlése alkalmából.

Betegen segíteni, mily szép feladat, kivált a nőnek! Enyhíteni a szenvedést, bekötni a sajgó sebet, lehet-e ennél magasztosabb hivatás?!

S valóban, nem látjuk-e úgy a család körében, mint háborúban, kórházakban vagy ragályok idején, mindig és mindenütt, mily önzetlen odaadással, mily fáradhatatlan buzgalommal, mily törhetlen kitartással ápolják a beteget, a sebesültet a nők? S ha az ápolásban méltán megmérkőzhetnek a férfival, sőt néha túl is szárnyalhatják, miért ne tehetnék ugyanezt a gyógykezelés terén is? Hiányzik talán bennök a tehetség erre? Korántsem! Hiszen tudjuk, hogy Amerikában s a távol Indiákon, a hol az angolok számos nő-orvost alkalmaznak évek óta, ezek igen szép eredményt értek el s így el lehet mondani, hogy ott, a hol betegápolásról vagy gyógykezelésről van szó, a nő előtt oly tér nyilik, a melyen bátran felveheti a versenyt a férfival.

S valóban, nem természetes-e, hogy különösen a beteg nő, saját bajának részleteit, az aggódó anya, a gyermekét gyötrő kór tüneteit szivesebben és nyiltabban közli a hozzá közelebb álló nővel, mint a férfival?

Nő-orvosok, főleg női és gyermekbetegségek gyógykezelése által, már sok helyütt igen jó hirnévre tettek szert, de sehol annyira hálás talajra nem fognak találni, mint a Keleten.

Ennek oka a mohamedán nő sajátos, elzárt, nehezen megközelíthető életmódjában rejlik.

A két szép ikertestvér, Bosznia-Herczegovina, melyek most

élik fiatal czivilizálódásuk gyermekéveit, e téren is úttörőkként szerepelnek a Balkán-félszigeten.

A mohamedán elem s különösen ennek női része, szigorúan el lévén zárva minden kivülről jövő befolyástól, igen nehéz, sőt majdnem lehetetlen volt hozzáférni, vagy reá hatni s a hygienának még csak legkezdetlegesebb alapelveit is vele megismertetni.

Ezt tapasztalván a bosnyák kormány, 1891-ben próbaképen pályázatot hirdetett egy nő-orvosi állásra Dolnja-Tuzla város számára. Az kivántatott az illetőtől, hogy legyen az összes orvosi tudományok doktora, tehát nem speczialista. Épúgy állami hivatalnok lett, mint a kerületi férfiorvosok, rendes fizetéssel és nyugdíjképes.

Egy szláv nyelv ismerete természetesen megkivántatott, hiszen e nélkül a közvetlen érintkezés a mohamedán nőkkel lehetetlen lett volna, pedig épen ezen érintkezés közvetlenségére volt fektetve a legfőbb súly. Kötelességévé tétetett, hogy a lakosság szegényebb részét úgy ambulatoriusan, mint háznál egészen díjtalanul gyógykezelje, a benszülött nőkkel társadalmilag is oly lábon éljen, hogy lehetőleg jótékony befolyást gyakoroljon reájuk és időnként jelentést tegyen észleleteiről az országos kormánynak.

Mint minden kezdet, úgy ez is természetesen nehézségekbe ütközött. A mohamedán nők bizalmatlansága az ismeretlen iránt, házaiknak antihygienikus berendezése, gyerekeiknek táplálkozása és testi nevelése a legzsengébb korban mindmegannyi akadály volt, melyet legyőzni bizony csak fáradságos munkával és odaadó ügybuzgalommal lehetett. Az első kisérletet azonban oly siker követte, hogy 1893-ban egy második nő-orvosi állás is létesíttetett Mostárban.

Jelenleg tehát két nő-orvos működik Boszniában, s hogy mily áldásosan végzik szamaritanus feladatukat, legszebben bizonyítják a következő gyorsan összeszedett adatok:

Dr. Keck Bohuslava-Mostárban a lefolyt 1894. évben:

136 katholikus,
200 keleti nem egyesült,
404 mohamedán,
20 spanyol zsidó,
3 protestáns
763 beteget gyógykezelt.

Ezekből:

307 meggyógyult,
15 meghalt,
206 kezelés alatt maradt,
235-nél az eredmény ismeretlen.
763.

Azok, a kiknél az eredmény ismeretlen, az ambulatorius betegek. Az előző 1893. évben gyógykezelése alatt állott 710 beteg, ebből 360 mohamedán nő és gyermek.

Dr. Krajewtka Theodora Dolnja-Tuzlában 1894-ben:

269 katholikus,
90 keleti nem egyesült,
224 mohamedán,
20 spanyol zsidó,
1 protestáns,
613 beteget gyógykezelt.

Ezekből:

321 meggyógyult,
25 meghalt,
24 kórházba küldetett,
73 kezelés alatt maradt,
170-nél az eredmény ismeretlen.
613.

Ennél is az 1893. évhez képest jelentékeny növekedése mutatkozik a betegek számának, 1893-ban ugyanis 553 betege volt.

A legörvendetesebb tünet azonban a növekvő bizalom a lakosság részéről. Most már kis bajban is kérnek tanácsot és a javasasszonyt számos háremből kiküszöbölte a modern kor követelmé-

nyeinek megfelelő módon gyógykezelő nő-orvos, sőt gyakran, ha nincs is bajuk, családiasan, barátságosan közlekednek a benszülöttek vele.

Megjegyzendő, hogy mindkét orvosnő praxisában a legkülönfélébb betegségek fordultak elő, úgy a belgyógyászat, mint a chirurgia terén. E kecsegtető eredmények után kétségtelen, hogy igen óhajtandónak bizonyult Bosznia-Herczegovinában még több nőorvos alkalmazása, mert sikeres és czélhoz vezető befolyás a mohamedán elem női részére csakis a nyugati czivilizáczió ezen misszionáriusai segélyével képzelhető.

A mohamedán nő olyan, mint egy jóindulatú, naiv gyerek, fél az ismeretlentől s bizalmát vagy vonzódását csak a vele s az őt érdeklő kis dolgokkal való következetes foglalkozás által lehet megnyerni. De épp oly hálás, romlatlan kedélylyel is bir, mint a gyerek. Minden csekélységnek őszintén örül s egy kis virágcsokor vagy egy doboz édesség valóságos örömrivalgást idéz elő a háremben.

Boszniában való tartózkodásom idején, együttesen, nagyobb számban szoktam fogadni a mohamedán nőket a kedves Ilidzeben. Ilyen fogadás napján természetesen minden férfi eltünik a ház tájékáról. Szobáimat valóságos kertté alakítom át, még a fal mellé is, a hol csak lehet, fenyőgalyakat állítok. A parkra néző nagy verandát embermagasságban szintén fenyőfácskákkal veszem körül, ily módon a parkból senki sem láthat fel s a zöld függöny mögül az illatozó szép virágok között élvezettel hallgatják vendégeim a jó czigányzenét. Virág és zene legnagyobb gyönyörűségük. Ők maguk a legváltozatosabb, legtarkább képet alkotják, a melyet képzelni lehet. Öltözetük a legcsodálatosabb vegyüléke az értékes, színdús nehéz selyem- vagy bársonykelméknek, arany-, ezüsthimzéseknek. Fájdalom, itt-ott a modern olcsó, legtöbbnyire izléstelenül alkalmazott mousselinet vagy cretonet is látjuk, de hogy az izlés terén is haladás állott be, mutatja az, hogy a fiatalabbak mindinkább visszatérnek nagyanyáik szép szöveteihez. Ékszerük sok, temérdek van, egy fiatal asszony fején nálam egyszerre három diadém volt.

A beszélgetés természetesen kis körben forog, de azért korántsem kell azt hinni, hogy hiányzik bennök a tehetség. Éppen nem, némely mohamedán nő józan eszét gyakran volt alkalmam konstatálni, sőt számos hozzám intézett kérdésből láttam felcsillámlani a bennök is ébredező vágyat, hogy kibontakozva a megszokott mindennapiság békóiból, a nő valódi hivatásának mindinkább és mind nagyobb mértékben megfelelelhessenek. Fő életczéljukat természetesen a családban lelik. És ha őszinte rokonszenvvel, sőt valódi szeretettel iránt uk, segédkezünk nekik, hogy kötelességeiknek e tekintetben rationális módon tegyenek eleget, egy nagy lépéssel viszszük előre a kelet czivilizáczióját.

Kállay Béniné.

LÉLEKTANI JEGYZETEK.

Dr. *Alexander Bernát* előadásai nyomán.

Második közlemény.*

A gondolatvilág segítségével egyrészt megismerjük a világot, másrészt eligazodunk és tért foglalunk benne az egyéniségünkkel. Tehát annak a gondolatvilágnak van elméleti és gyakorlati célja: a megismerés és a cselekvés. Hogy lehet az, hogy abból a szegényes kezdetből olyan nagy célra szolgáló egész létesüljön, végső formulázása ennek a feladatnak, melyet az első előadásban kitűztem magamnak. És itten el akarok térni a rendes úttól és más tárgyalási móddal akarom a dolgot a hallgatókkal megismertetni.

Hogy ha egy szervezetről van szó, kétféle utat lehet követni a vizsgálatban. Az egyik út az, hogy azt a *célt* kérdem, a melyet az az egész szervezet hivatva van végrehajtani, szolgálni. Ha a szemről lenne szó, a szemet nem lehet megérteni, ha nem tudom célját; a célja a látás. Nem értem meg a hártyák és folyadékok elrendezését, ha nem tudom, hogy ezek rendeltetése a világossági sugarakat átbocsátani, a sugarakat megtörni, hogy a különböző irányokból jövő sugarak a retinán egy képben találkozzanak.

Egy célszerűen alkotott dolgot a cél ismerete nélkül megérteni nem lehet. A görögök így nevezték a célt: *telos*. A cél szempontját tehát *teleologiai* szempontnak fogjuk nevezni.

Ismétlem, a teleologiai szempontnak csak ott van jogosultsága, a hol a célszerű összetétel kétségbe vonhatatlan. Ilyen az ember-alkotta gép, de ilyen a természet-alkotta gépezet is, az állati

* Az első közleményt lásd a megelőző füzetben. Szerk.

szervezet. A teleologiai magyarázat természetesen nem teszi fölöslegessé a másnemű, oksági, mechanikus magyarázatot, de lényegesen kiegészíti. Mihelyt másutt élek teleologiai magyarázattal, jogtalanul járok el, esetleg nevetségessé válok, ha pl. azt mondom, hogy a hold azért világít, hogy éjjel mécsesünk legyen.

A másik mód nem kérdi a czélt, hanem az okot keresi, a kielégítő okot és minthogy a világban az okok mechanikusan működnek, azt az okot mechanikus magyarázat módnak nevezem.

Én először a teleologiai szempontot fogom alkalmazni, a mi nem szokásos ugyan, de itt különösen előnyünkre van. Meg fogom mutatni, hogy milyen eljárások czélszerűek és kifogom mutatni, hogy a lélek tényleg ezen eljárásokat követi. A lélek teleologiai és mechanikai magyarázata megegyezik egymással annyiban, a menynyiben mi ezeket a dolgokat ismerjük. Nem tagadjuk, hogy sok tekintetben nem tudunk semmit, sok tekintetben csak sejtelmünk van. De mégis úgy látszik, hogy a lélek egy ezélszerűen berendezett szervezet, és ha valaki azt mondja, hogy milyen nagyszerűen van berendezve a test, nem nehéz kimutatni, hogy a lélek még sokkal csodálatosabb czélszerűséget mutat. Ezért helytelen dolog volna kisérletkép a lélekre ezt az eljárást nem alkalmazni és nem kutatni azokat a czélszerű vonásokat, melyek a lelki életet funkczióira képesítik.

Én 4 ilyen vonásra akarom figyelmüket felhívni, a többieket egyelőre mellőzöm.

Az első az: egy mérhetetlen tömege az érzeteknek tódul az érzékeink kapuján át a tudatba. Szemünk, fülünk, bőrünk nyitva állnak mindezeknek az ingereknek befogadására. Félő, hogy a jóból sok is van, hogy az a tömérdek benyomás bennünket elhalmoz, nem tudunk megállni az áradatban. Abban a nagy sokaságban kell lenni egy oly erőnek, egy principiumnak, melynek következtében azt, a mi ránk nézve fontos, a mit meg akarunk ragadni, azt megragadjuk és a többit elmellőzzük. Ez a lelki életben meg van, ez mindjárt egy czélszerű vonása a lelki életnek, ennek neve *figyelem*. Nem magyarázom itt bővebben a figyelmet, csak annyiban jelzem, hogy az az erő, a mely a mit fontosnak és hasznos-

nak ismerünk fel, megragadja. A figyelem hasonlítható egy világossági sugárhoz, melyet irányozunk arra a pontra, melyre szükségünk van. Mikor én nekem gondolatokat kell kifejteni, akkor érzékeim nyitva állnak, látom a világosságot, esetleg valami feltűnik nekem: egy gúnyos mosoly érhet engem. Nekem kötelességem gondolataimat kifejteni, konczentrálom gondolataimat, nem figyelek se jobbra, se balra, ezeket a mellékgondolatokat kiutasítom lelkemből, csakhogy a magam gondolatait lássam. A figyelemre sok példát mondhatnék, melyek mind azt mutatják, hogy a léleknek megvan az az ereje, hogy a sokból, a mi őt ostromolja, kiragadja azt, a mi neki való és eltávolítsa azt, a mi nem neki való.

Nemcsak, hogy a figyelem így megerősíti azt számomra, a mi egy bizonyos pillanatra fontos, hanem még az is megesik, hogy a mire a figyelem állandóan nem irányul, az tönkre megy, elpusztul, ép úgy, mint a test életében azok az organumok, melyeket nem használunk; a mi a lelki életben állandóan nem érdemli meg a figyelmet, az elvész és pusztúl, helyt engedvén másnak. Hiszen ezen fordul meg az egész nevelés. Nem elég, ha prédikálom «ne tedd», hanem állandóan elfordítjuk a lelket attól, a mi gonosz, úgy hogy a gonosz érzéke elsenyved. Ha az embert sikerült nevelni, az onnan van, hogy a rossz összezsugorodott és elvesztette hatalmát a lelki élet felett. Az értelmi nevelésben a fődolog, a növendéket megtanítani arra, hogy figyelni tudjon; a ki nem tud figyelni, azzal nem boldogulunk. — Ez az első teleologia szempont, a mit a lelki élet magyarázatára alkalmazok.

A másik dolog az, hogy egy időben csak nagyon kevés fér el tudatomban. Egyszerre csak egy vagy két dolog foglal helyet tudatomban, ha több jelentkezik, meg kell várni a sorát. A lelki élet egy sajátságos funkcziója, egymásutánja az érzéseknek.

Mi történik azokkal a dolgokkal, a melyek a tudatban voltak és kitakarodtak, hová lesznek? Hol van az, a mit tegnap gondoltam? Hol vannak azok az érzések? Hol vannak azok az akaratnyilvánulások? A szellemi élet egy óriási gazdagság, a melyből egy adott pillanatban igen kevés van meg a tudatban. Mi történik avval, a mi a tudatból kimegy?

Erről nagyon sok vitatkozás van a tudományban.

De akármilyen a dolog fiziologiai és lélektani magyarázata, tény az, hogy a lelki életnek van egy tudatos, világos és egy sötét tudattalan része. A tudatos része a jelen, a tudattalan a múlt. Az agyvelő rezgések titka, hogy mi módon lesz a tudatos tudattalanná. Erről senkinek sincs sejtése, hanem az a nagy tény kétséget nem szenved, hogy a mi bennünk volt, az újra vissza jöhet, nem egészen változatlanul ugyan, de azért vissza jön, vagy legalább visszajöhet.

Ilyen esetet találtam az irodalomban. Egyszer egy asszony valami nagy betegségben szenvedett, lázban volt és elkezdte szavalni Virgilius Aeneisének első énekét és minthogy szegény mosónő volt, nagy csudálkozásba ejtette a hallgatókat az említett sorokkal. Helyreállván egészsége, nem is emlékezett a czitátumra, sőt azt mondta, hogy sohasem hallotta. Végre kisült, hogy lakott nála egyszer egy diák és a szegény mosónő annyiszor hallotta elszavalni az illető sorokat, hogy a reá nézve értelmetlen szókat tudtán kívül megtanulta és lázas állapotában elreczitálta.

Minthogy a tudat nagyon szűk, csak egy-két gondolat, dolog fér el benne egyszerre: a második vonása a lelki életnek, hogy az a mi van, vagy a mi már volt a tudatban, de kiszorult, megmaradjon valamely állapotban tudatlanul és felidézhető legyen szükség esetén: ez a *reprodukálás.*

Tehát teleologiai vonások a lelki életben a figyelem és a reprodukczió. — Mind a kettő egyaránt fontos. Figyelem nélkül nem választjuk ki a dolgokat és reprodukczió nélkül nem válhatik az lelkünk részévé. Tapasztaljuk az őrült embernél, hogy megszűnt ő lenni, elveszti egyéniségét.

Még két ilyen fontos vonás van. Kell egy összekötő princzipium; hiszen ha a sok érzet nap nap után így maradna elszigetelve, elszórva egyenként, nem jöhetne létre a lelki élet. Gondolkozásunk elveszne, nem is alakulna meg. Teleologiai szempontból megkövetelt vonása a léleknek a kapcsolat. A mi a kémikus anyagi világában az atomok vonzása, az a lelki életben az az összekötő princzipium, mely nélkül lelki élet nem jő létre.

Ez a gyertya itt előttem mindenféle érzeteket kelt bennem

és ezek az érzetek formálódnak bennem; ez a tárgy benne van a teremben, a terem az épületben, az épület az utczában, az utcza a városban stb., stb. — Az én gondolatvilágom kapcsolt érzetekből áll. Az érzetekből szemlélet lesz. Nincsenek elszigetelve az érzések, mindjárt összeforrasztják őket egészekké, melyeket látunk, hallunk, felfogunk. A mondott szók összetapadnak, a szókat összekapcsolva a mondatokat folyékonyan mondjuk el. Az egyik mondat felidézi a másikat, egyik gondolat *társul* a másikkal. Az egyik felhozza a tudattalanból a társát, a melyre szükség van. Ha valami eszembe jutott, ez azt teszi, hogy egyik gondolat felhozott egy másik gondolatot a tudattalanból a tudatosba. A társuláson alapszik az egész lelki életem; nagy baj volna, ha most nem tudnám, hogy micsoda szót használjak a beszédben. Minden ügyesség (a zongorajáték stb.) szintén társításon alapszik. A kapcsolatok, társitások, erők, melyek nélkül lelkem széthull, úgy mint a hordó abroncs nélkül. Mihelyt lelkem ezen része meg van sebezve, felbomlik.

Tehát teleologikus vonás az, hogy sok-sok egyes részlet a legkülönbözőbb módon és eszközzel össze legyen egymással kapcsolva, hogy intézkedhessem vele, hogy a figyelmem el ne szórassék, hogy én más czélt ne követhessek, hogy a saját czélomat elérhessem. Ha egy idegen nyelven kellene most beszélnem, a hol a társítás rám nézve nem oly közvetetlen, akkor gondolkozásom ereje szétforgácsolódnék és a felét sem tudnám elmondani.

A negyedik vonást kevésbbé szokták a pszichologusok figyelembe venni. Az említett három vonás még nem elég. A czél az: azt a nagy érzettömeget egészszé szervezni, hogy bánhassak vele, hogy vele megismerhessem a világot. Ez a fontos és döntő vonás. Mi szükséges ahhoz, hogy én egy ily nagy tömeggel megbirkózzam? Milyen eljárás kell hozzá? Ezt nem lehet semmiféle analitikai úton kitalálni. Kellenek rövidítések és helyettesítések a lelki életben s csak ezek révén lehetséges egyáltalában, hogy a lelki élet létre ne jöjjön az emberben.

Én egy embert százszor láttam, mindig látom, az az érzékem munkája. Ha e személyre gondolva, felmerülne a sok kép, hová

lennék én e sok képpel? Hogy birkózhatnám meg e sok képpel? Az egy zür-zavar volna. Itt szükség van röviditésre, mert a nélkül nem volna lehetséges megélni lelkileg. Nekem nem száz vagy ezer képem van ez egy emberről, hanem három vagy kevesebb. Ha én az órára gondolok, nem tűnik fel mindig, hogy hány szám van a számlapján. Milyen teher volna az rám nézve! Ez a baj valószinüleg meg van az állatoknál és milyen szegény a lelki életük! Mennyire kizárólagosan az élet szükségleteinek kielégítésére élnek! Mi a gondolatok helyére teszszük a *szót*. A nyelv nem fejez ki gondolatot, hanem a szó képviseli a gondolatot, mint a képviselő a nemzetet. Egy pár szóval a képzeteknek óriás menynyiségét helyettesíthetem. A rövidítő funcziók szükségesek a lelki élet czéljának keresztülvitelére.

A lelki életnek négy vonása lehetségessé teszi, hogy az érzetből létrejőjjön a szavakban kifejezett gondolatvilág, a melynek segítségével megismerjük a világot és a cselekedeteket irányozzuk.

HARMADIK ELŐADÁS.

Az utolsó előadáson megigértem, hogy azt az elmélkedést ki fogom egészíteni egy masik elmélkedéssel, mely bennünket bevezet lelki életünk belső mekhanizmusába, hogy lássuk, mikép keletkeznek az egyszerű elemekből az összetettek, alakulatok.

Természetesen egy ily óriás terrenummal szemben arra kell szorítkozni, hogy nehány mozzanatot kiszemeljek. Mindenek előtt az érzetekkel kezdem, ezen a téren történt a legtöbb.

Az érzetek tana, az azokról való tudásunk az utolsó évtizedben rendkívül meggyarapodott, mert a fiziologusok sokat foglalkoznak e tárgygyal; a midőn az érzékszerveket tárgyalják, kénytelenek a funkczióikat is tekintetbe venni. De én a részleteket tárgyalni nem akarom, én csak arra szorítkozom, hogy az anyagból egypár momentumot kiragadjak.

Az érzetek képezik egész lelki életünknek anyagát. Az öt érzékszerv kapcsán nyerjük mindazt, a mivel a mi lelki életünket benépesítjük, felépítjük, berendezzük. Ezeknek az érzeteknek keletkezéséről szóltam. Mondtam, hogy az idegrendszernek egyes részei,

egyes kiágazásai erre a czélra vannak rendelve. Egy momentumot azonban nem említettem és az tényleg a legérdekesebb az érzetek tanában.

Az érzetek keletkeznek bizonyos fiziologiai feltételek teljesítése után. Ha a külvilágnak fizikai ingerei bizonyos fiziologiai változást idéznek elő az érrékszervekben végződő idegekben, a mely változások tovább vitetnek egészen az agyvelő ama részéig, a hol azok az idegszálak végződnek. Ennyit már tudunk.

De méltóztassék megfontolni azt a körülményt, hogy midőn azok a fiziologiai változások az agyvelő ama pontjához érnek, a hol átalakulnak érzetekké, fizikai tüneményekké, lelki jelenségekké, hogy akkor voltaképen egy teljesen subjektiv proczeszussal van dolgom. Az érzet, a mely keletkezik, nem egyéb, mint az én elmémnek egy állapota, a melyekbe ezen fiziologiai működés által helyeztetik. — Ha színt látok, hangot hallok, a szín, a hang nem egyéb, mint az én saját *tudatomnak állapota*. Az első pillanatra — hogy ha messziről látjuk ennek a felfogásnak következményeit — ez megdöbbentő. A szinek és ízek és minden, a mit az érzékek útján megtudok, az az én bensőmben van, nincsen rajtam kívül. Nem a tárgyak fénylenek és nem a tárgyak hangzanak, hanem az én lelkemben van a hang és a fény. Hol az érzés? Az érzőben. A mint nem mondhatom, hogy a fájdalom a késben van, úgy nem mondhatom, hogy a fény a tárgyban van: hanem az az elmémnek az állapota. Az érzetek subjektiv természetüek. Hogyha a fülek becsukódnának és a fülek megszünnének hallani, akkor a világon hang nem volna *én rám nézve*. Igaz, hogy olyanokra nézve, a kik a szemüket be nem hunyták, nem szünt meg a szín. A szinek és hangok általában az elmében vannak, azon kívül nem léteznek.

De az paradoxonnak látszik. Az, a mi a hangot kelti, az van, hiszen a fizikus megméri a hanghullám hosszát és számát és az éterrezgésnek számát, a mely megfelel annak a színnek. Ezt az ellenvetést elfogadom és épen ezen ellenvetés segítségével megczáfolom a felfogást. Ezt a pszikhologiailag nem iskolázott elme nem akarja átlátni. Minden érzetnek megfelel egy fiziologiai ágens, nem tagadtam, hogy vannak fizikai ingerek, de tagadom, hogy a

hullámok volnának hangok és az éterrezgések színek. A mi a színt színné teszi, az nincsen rajtunk kívül. Ott vannak sötét rezgések, ott vannak éteratomok, de mi köze van a biborszínnek ahoz, hogy én azt mondtam, hogy e színnek megfelel ennyi meg ennyi rezgés. Épúgy vagyunk a hanghullámokkal. Ha valaki nekem azt mondja, hogy egy kvint szépen hangzik, mert a levegő hullámok — melyek a hangnak összecsengését idézik elő — gyönyörű matematikai viszonyban állnak egymáshoz, azt felelem, hogy ezek a viszonyok engem nem érintenek. Az a szépség, a mit hallok, az én bennem van és nemcsak a kvintnek összecsengése, hanem az összes hangok. A természetben vannak hullámok. De mi hasonlatossága van egy hullámnak ahoz, a mit egy hangnak nevezünk? Ez nem paradoxon, ez a mai tudománynak a meggyőződése. De ezt minden időben tudták, már Protagoras is ezen a nézeten volt és a görögök nagyon világosan látták a dolgot.

Ha azt gondoljuk, hogy ezzel a világ egyszerre sötét lesz és néma, az is téves felfogás. Hozzá vagyunk szokva, hogy magunkat feleslegesnek tartsuk. Nálunk nélkül az a világ nem volna az, a mi. És a világ azzal, hogy az én elmém produkálja a hangokat, színeket stb, nem veszít semmit szépségéről és fenségéből, egy érző szem kell hozzá, hogy ezek a qualitások létrejőjjenek. A műhely, a hol ezeket a szépségeket csinálják, mondja Lotze, az emberi elme, a hol a dolgokat felmagasztalják.

Ehez az első ponthoz csatlakozik egy második.

A pszikhologusok rendesen elfelejtik, hogy a látszat mégis máskép szól. A fájdalmat, melyet nekünk a kés okoz, nem a késben érezzük, de a színeket a dolgokon látjuk. Én midőn a színeket a tárgyakon látom, nem ismerem föl a színekben az én saját érzéseimet. Ott a természet határozottan megcsal engem. Összes érzeteim nem az én érzeteimnek tetszenek, hanem a tárgy tulajdonságainak. Azt mondom: A hó hideg, fehér, csillagformájú, holott nem a hóban vannak ezek a tulajdonságok, hanem az én érzésemben. Miért látjuk a színeket a tárgyakon? Ennek részletes magyarázatánál engedjék meg, hogy egy kifejezést mondjak az elmebeli eljárás jellemzésére.

Minden érzetre vonatkozólag azt cselekszük, hogy a menynyire lehet, magunkon kívül helyezzük. Erre használom e szót: *objektivitálni.* Evvel azt az eljárást jelölöm, melynek következtében az érzeteket, a mennyire lehet, elménken kívül helyezem, oda a hol az inger kelti az érzetet.

Hiszen nem rendkívüli dolgot mondok ezzel. Hogy az érzeteket mindig magunk kívül helyezzük el, azt önök mind ismerik és mindig tapasztalták. Hiszen ezek nem nagyobb csudák, mint azok, a melyek nyitva vannak előttünk. — Ha késsel megvágjuk kezünket, az történik, hogy egy ideg meg lett sértve; a mekhanikus sérelem valami úton, módon tovább származtatik az agyvelőig. Ha nem származtatja tovább, nem fáj semmim. Ha pl. azokat az idegeket, melyek az ujjam végéhez vezetnek, elvágom és az elvágási helyen felül sértem meg magam, nem érzek semmit. De hiszen nem az agyvelőm fáj, hanem az ujjam, tehát objektiváltam az érzetemet.

Az objektiválás erején alapszik az, hogy a kezünkben szerszámot tudunk kezelni. Késsel vágni csak azért lehet okosan és czélszerűen, mert midőn én a késsel vágok, azt az ellenállást, melyet találok a késnek a hegyével abban a tárgyban, a mit vágok nem az agyvelőben érzem, nem is a kezemben, hanem a késnek a végén. *A kés ezzel átváltozott testem egy részévé.*

Ha a gyermek bottal jár, kinyujtja kis existencziáját és azt hiszi, meghosszabbodott. Egy szellemes iró az egész női toalettnek különböző formáit hasonló okból származtatja. Miért szeretjük a magas kalapot és miért van az, hogy mentül hátrább megyünk az időben, annál félelmetesebb süvegeket találunk és rendkívüli tornyokat a nőknél? Mert ezek az egyéniségnek meghosszabbításai. (Ismeretes a parasztnak az a kérdése, a midőn magas süvegű urat látott: «Végig van-e ebben fej?») Igaz, ha a kalap függélyesen van a fejemen, a hosszát nem érzem, ez érzet kombináczión alapszik; ha valaki jó kedvében van, hátra veti magát s akkor kalapja hosszát megtudja érezni és az énjét odáig terjeszti, a meddig objektiválhatja. A magas sarkak bizonyos méltóságnak látszanak és pedig saját magunk előtt és a saját egyéniségünk folytatását a földig érezzük. Ezt köszönjük az érzet objektiválásának.

A toilette princzipiumok arra vezethetők vissza, hogy a bájjal nemcsak másoknak szerezünk kellemes benyomást. Azok a libegő szalagok, lánczok és fülbevalók nemcsak díszítenek bennünket. A mikor függődíszt használunk objektivált érzéseket szerezünk magunknak, melyek egyéniségünket kiterjesztik, nagyobbítják.

Egy harmadik fajtája ennek azok az érzések, melyek más princzipiumok alapján keletkeznek, ezek mindazok, melyek közvetetlen érintkezésben vannak a testtel, nekünk egy bizonyos érzetet szereznek, mely az egyéniségnek jól esik. A fűző nemcsak arra való, hogy karcsúnak lássunk, hanem mi magunkat erősebbeknek és elasztikusabbnak érezzük. Ide tartoznak az övek, az első nadrág, a mely a kis fiút egyszerre oly boldoggá teszi stb.

Ha mások által hordott szövetek nekünk tetszenek, ez azért van, mert az ő saját érzésüket, melyet ők objektiválnak utánuk érezzük. Ezek átvitt érzelmek, a melyekről máskor lesz szó.

Csak azt a két nagy és fontos dolgot akartam megvilágítani: az első az, hogy minden érzet természeténél fogva nem más, mint a saját elménkben keletkezett állapot. Ez a dolog természetéből következik; a fájdalom, a színek és hangok csak annak elméjében lehetnek, a ki érzi. — Mi nem vagyunk tétlen nézője a világnak, tevékenyen hozzá járulunk ahoz, hogy milyen lesz a világ, t. i. saját elménkben támadnak qualitások, melyek előidézésére a természet az okokat szolgáltatja. Ezeket az érzeteket közönségesen és általában objektiváljuk és projekcziáljuk a milyen messzire csak lehet, oda, a hol kapcsolatot látunk köztünk és a dolgok közt. A tapintási érzeteket nemcsak a kézben érezzük, hanem odáig, a hol az eszköz, mely a kézben van végződik, sőt gyakran a tárgyon kívül, mert pl. a bot ellenállását a kövezeten érezzük, ott, a hol a bot végződik, tehát a talajon. Igy látjuk a színeket a tárgyakon.

Az amputált lábú emberek, kik a műtét előtt nagy fájdalmat szenvedtek, még azután is érzik néha a fájdalmat, mikor már nincs lábuk. Bebizonyodott tény, hogy ilyen fájdalmak keletkezhetnek olyan testrészekben, melyeket levágtak. Az elme ez esetben egy valahogy keletkezett fájdalmat a szokott módon projicziál. *Érzéseink mind subjektivek és mind objektiváltatnak.*

NEGYEDIK ELŐADÁS.

Az előbbi előadásban az érzetek subjektiválásáról és az érzetek objektiválásáról szóltam. Két oly vonását jellemezvén ezzel az egész érzetvilágnak, a mely messze kihatással van egész lelki életünk fejlődésére. Méltóztattak látni, mikor arra céloztam, hogy azokan az alkalmazásokbanb, mily fontos következményekkel vannak a lelki életre.

Az érzetek világa engem nagyon csábítana, hogy további kirándulásokat tegyek, mert arról van legbővebb tudomásunk. De ellenállok a csábnak, mert messze vezetne és részletes kérdéseket nem tárgyalhatnánk elég alaposan. Beérem azzal, hogy egy pár főpontra irányozom figyelmüket. Egy ilyen pontra való utalás minden magyarázat nélkül az, hogy az érzetek subjektiválása mellett szól az a körülmény is, mely az organumban rejlik; minden érzékszerv csak bizonyos ingerre reagál és csak a maga módja szerint, tehát saját mivoltát tünteti fel.

Ha egy elektromos áram van a szemideg közeléhen: szikrát látok. Az elektromos áram bizonyos zúgó hatást idéz elő a fülben, bizsergést érzek az izmokon, sajátos ízt kelt a nyelvben, úgy, hogy ez az inger több érzékre hatván, több érzetet kelt, melyek mindegyike lényegesen különbözik a másiktól és mindegyik érzet megfelel a saját érzékszervének. Csakis a szemmel láthatunk, csakis a füllel hallhatunk. *Az érzékek egymást nem helyettesíthetik* a rendes módon. Minden érzékszerv a maga természete szerint reagál az ingerre. Csakis egy nyelven beszélnek az érzékszervek. Bármilyen az inger, mely szemidegemre hat, fénytüneményt kapok. Midőn egyszer a bíróságnál valaki panaszt tett, hogy sötétben arczul ütötték, kérdezte a biró, hogy ráismer-e a vádlottban a tettesre; azt felelte: «szemem szikrát hányt, úgy láttam». Persze nem látott semmit, mert az a szikra csak a szemnek saját természete szerint való reakciója volt. Ezt nevezik az *érzékszervek speczifikus energiájának.*

Egy más fontos kérdés az érzetekre vonatkozólag, hogy miben különböznek egymástól. *Az erőben,* mennyiségben. Egy gyertya

fénye lényegileg nem különbözik két gyertya fényétől, csak az erőben. A zenei hangok előidézhetők erősebb és gyengébb mennyiségben. Ez a mennyisége az érzeteknek nem hasonlít a külső dolgok mennyiségéhez, t. i. a térbeli kiterjedéshez, csak abban, hogy az is mennyiség, több vagy kevesebb; ennek azt a nevet adjuk: intenzitás. Tehát, ha én interzitásról beszélek, értem alatta az érzeteknek azt az erejét, a melylyel tudatom, hogy támadtak. Csak mellékesen jegyzem meg, hogy ez a téma egy nagy kutatásnak adta meg tárgyát. A mérő tudomány fiziologiája egész erővel kutatja azokat a viszonyokat, a melyektől az érzeteknek intenzitása függ.

Azt a sajátságos tapasztalatot tették Weber és Fechner, hogy az érzet intenzitás változása nem egyenesen arányos az ingerek erejének változásával, t. i. nagyobb inger nem kelt minden körülmények közt erősebb érzetet. Ha pl. 100 gyertya ég, vagy 101, a különbséget nem veszem észre. Az ingereknek bizonyos fokban kell gyarapodniok, hogy a megfelelő érzet erősebb legyen. E tekintetben érzékeink különböző finomságuak. 10 gyertya fényéhez pl. 1 gyertya fényének kell járulni, hogy a különbséget észrevegyem: tehát a fényforrás intenzitása $^1/_{10}$-del nevekedett. Ha 100 gyertyalángjához 5-öt adok, akkor a különbségét az erősségnek nem veszem észre, de ha 100 gyertya fényéhez 10-et adok, akkor igen.

Tehát azt a nevezetes törvényt hozzuk le, hogy *az inger gyarapodásnak állandó viszonyban kell lenni az ingerhez, hogy interzitás különbséget érezhessek.*

Az érzetek abban is különböznek egymástól, hogy *minőségileg* különböznek. A szem érzetei egészen mások, mint a füléi. Ez az érzetek voltaképeni tartalma és az érzetek közt ismeretes különbségek vannak. Ilyen érzetfajták: szín, hang, illat, íz, tapintás, hőség, izom, éhség, szomjuság stb. érzete. Azonkivül az egyes érzékszervek körében is vannak ily minőségi különbségek.

Vörös és kék nem intenzitás, hanem minőség tekintetében különböznek, hasonlókép *c* és *d* hang, keserű és édes, stb. Mi a különbség e két minőségi különbség közt?

A megoldás egyszerű. A színek és hangok közt nincs átmenet. Igaz, hogy szokták a festészetben és zenészetben összehasonlítani

a szint a hanggal, de ez csak az érzeteket kisérő érzelmek hasonlóságán alapszik, nem magukén az érzetekén. Ellenben a szín és szín közt, valamint hang és hang közt mindig van átmenet. Amaz merő, emez egyszerű minőségi különbség.

Tehát megállapítottuk, hogy minden érzékszervnek megvan a speczifikus energiája, az érzékszerv a saját mivolta szerint reagál az ingerekre, továbbá, hogy az érzeteknek van mennyiségük és minőségük.

Az érzetek egyszersmind sajátságos hatással vannak a lélekre; ezt eddig eltakartam, de ez a lelki életben nagy fontossággal van. Hiszen említettem, hogy kénytelen leszek abstrakt módon eljárni s a dolognak eleinte mindig csak egy oldalát tekintetbe venni.

Úgy fogtam fel eddig a dolgot, hogy az érzetek bennünk keletkeznek és mi ezeknek közömbös szemlélői vagyunk. Tehát az én tudtomban keletkeznek az érzetek s én konstatálom, hogy ilyen erővel és minőséggel birnak.

Ez nincs egészen így, hanem még valami van, és mi az? — A mi lelkünk nem közömbös nézője az érzeteknek. A mi lelkünk nem tánczterem, hol az érzetek elvégzik játékukat. A lélek nem olyan, mint a tánczterem, mely nem érzi, hogy kik tánczolnak benne. Az én lelkem érzékeny rezonáncziával bir mindenre vonatkozólag. A mi lelkünk nem közömbös szemlélője a benne végbemenő eseményeknek, hanem kisérik az érzeteket bizonyos visszahatások.

Milyenek azok a visszahatások? Jól esők és rosszúl esők. Mindaz, a mi bennem történik, az egyszersmind felkelti az én *saját hogylétem* érzésének rezonancziáját. Akármit látok, akármit hallok, én nemcsak ennek az érzetnek a minőségét konstatálom, nemcsak az erejét konstatálom, hanem egyszersmind, hogy kellemes-e, nem kellemes-e, jól esik-e, nem jól esik-e? — Én saját magamat is érzem, a midőn érzeteim vannak. Járul valami az érzethez: az én saját hogylétem érzéke, ezt elnevezték az érzet tonusának, én ezt *érzelem*nek nevezem. A nagy és összetett indulatok össze vannak téve és a legkisebb indulatok azok, a melyekkel érzeteinket

kisérjük, azért nevezem én ezeket az érzetekhez járuló saját hogylétemről tudósító tüneményeket érzelemnek.

Az érzetet mindig érzelem kiséri. Az érzet és érzelem nagyon elemi dolog, de mindegyiknek megvan a maga természete, a legkisebb atomja az érzelemnek érzelem. — *A mi engem a külvilág dolgairól tudósít, az az érzet. A mi engem arról tudósít, hogy én miképen érzem azt a saját állapotomra vonatkozó érzést, azt nevezem érzelemnek.*

Az érzelmekre vonatkozólag két igen fontos megjegyzést teszek. Az érzelmek lehetnek erősek és gyengék, érezhetetlen gyengék és túlságosan erősek. Ha végig tekintek az érzetek sorozatán, látom, hogy bizonyos törvényes skála van, melynélfogva állandóan bizonyos érzethez bizonyos erejű érzelmek járulnak. Sőt merem mondani, hogy az egész érzet-világ két nagy csoportra oszlik. Az egyik foglalja magában azokat az érzeteket, melyekhez gyenge érzelmek járulnak; másik azokat, melyekhez erős érzelmek járulnak.

Mindazok az érzetek, melyek közelebbi viszonyban vannak a test fentartásával, csak igen erős érzelmi járulékkal járnak. A természet úgy rendezte be, hogy a mely érzetekre nekünk szükségünk van a test fentartására, azok erősen kellemes vagy kellemetlen érzelemmel járnak és a melyek ártalmasak, kellemetlen érzelemmel járnak. — A mi az ízzel összefügg, intenziv érzelmeket kelt. Az éhség, szomjuság érzete a legerősebb intenzitású érzelmekkel van összekapcsolva.

Így vagyunk a kellemes érzelmekkel is. Az ételben és italban való gyönyörködés, nagy kiváltságunk. Nem azért eszem, mert testem fentartására szükséges, hanem mert nekem kellemes; és a természet indexxel jelezte meg azt, hogy a mely dolgok kellemesek, azok a test fentartására szükségesek. Így vagyunk a hőérzékkel is, a mely szintén intenziv érzelmekkel jár.

A fül és szem érzeténél látjuk, hogy az érzelemjárulékok nagyon gyengék. Talán a szemérzeteink érzelmi járuléka a leggyengébb. Itt a szemnek feladatává van téve a külső világot felfogni; ez nagyon fontos dolog a szemre nézve, úgy, hogy a kellemes és

kellemetlen érzelmek háttérbe szorulnak. A szemnek objektiv munkája oly fontos, hogy az érzelemjárulékok majdnem elenyésznek.

Már kevésbbé enyésznek el a fülnek érzelmi járulékai. Ezek erősebbek, mint a szeméi. Általában pedig tapasztaljuk, hogy a kellemetlen érzelmek gazdagabbak, mint a kellemesek, több módon tudunk kínlódni, mint gyönyörködni; a nagy kéjnél nagyobb a kellemetlen érzelem.

Általában mondhatni, hogy azok az érzethez járuló érzelmek, melyek a megismerést szolgálják, sokkal gyengébbek, mint azok, melyek a test fentartásával, anyagi életével válhatatlan kapcsolatban vannak. Egy skálát lehetne megállapítani. A szem- és fülérzetek a felsőbb czélokat szolgálják, a tapintás átmenetet képez, az izlés és szaglás az alsó csoportot képezik.

Alkalmazván egy előbbi előadásban említett törvényt, azt tapasztaljuk, hogy a figyelem, a gyakorlat az érzelmeket erősbítik, a figyelmetlenség az érzelmeket elsenyvesztik, megszüntetik. Egy munkás embertől várni, hogy ő analizálja az ő szem- és fülérzeteihez járó érzelmeket, képtelenség. Ő nem engedheti meg magának e luxust. Ő a ki a kenyerét keresi, nincsen hozzá szokva az ily megfigyeléshez. De a muzsikus és festő folytonosan ügyel az érzeteknek ezen érzelmeire és fogékonysággal bir. A festő kéjeleg a színben és a rossz szín bántja, a szép színeket érzéki kéjjel szürcsöli. A muzsikus kétségbe esik egy hamis hang miatt; ez onnan van, mert figyeltek és gyakorolták magukat abban. Az alsóbb rendű érzékeknél is így van az. Milyen a gourmet és milyen az éhes ember evése? A gourmet finoman eszik, analizál és minden ízárnyalatot meg tud állapítani.

Mi az érzeteinket objektiváljuk; de az érzelmeinket is objektiváljuk. A gyermek megveri az asztalt, a mely neki fájdalmat okozott. Az irígység, gyülölség stb. indulatok erősen objektiváltan lépnek fel. A mely ember nekem fájdalmat szerez, azt hajlandó vagyok meggyűlölni. De nemcsak az összetett érzelmeknél, de a legegyszerűbb érzelemnél is tapasztaljuk ezt az objektivációját az érzelmeknek.

Ha én nekem egy szín kellemes, ezt nem úgy érzem, hogy

én érzem jól magam ; én objektiválom ezt az érzelmemet s én nem a magam állapotának jóvoltát olvasom ki belőle, hanem a tárgy érdemességét. Midőn szép hangok harmoniáját hallom, meghallgatom azt, érdemességénél fogva. Így van az alsóbb érzelmeknél is. A gourmet hálásan megindulva végig tekint a jó ételeken ; ez egy elismerés, hogy a világ dolgai milyen jók. Ennek tárgyalása azonban már az *esztetikai* érzelmek körébe tartozik.

«A DIPLOMÁS ASSZONY.»

(Nyilt levél Geőcze Saroltához.)

Valahányszor tanítónőtől olvasok valamit, mindig valami különösen meleg érdeklődés fog el. Olyanformán, mintha hozzámtartozónak, családom valamelyik tagjának a hangját hallanám. Igen, családom tagjának, aki nekem nem idegen, a ki nekem kedvesebb, mint más, a kinek a szava jobban lever, vagy jobban fölemel, mint másé.

És ha még tanítónők ügyéről szól!

Ekkor meg éppen szeretném én is odakiáltani az én gondolatomat, az én véleményemet, amint joga van ahhoz a család minden tagjának, valamely családi ügy megvitatásánál, mert hát mi is volnánk mi egymásnak egyebek, még ismeretlenül is, mint egy nagy-nagy családnak tagjai, a kik egy közös, szent czélra közös eszközökkel küzdenek.

Így gondolkozva s lelkesedve mindenért, mi tanítói hivatásom körébe esik, fogok tollat, hogy közös czélunk s közös eszközeink érdekében elmondjam azt, hogy «A nőkérdés» czímü czikk tartalma, mint nőt és mint tanítónőt ugyancsak szíven talált.

Midőn először olvastam el, azt gondoltam, rosszul értem. Elolvastam másodszor és elolvastam harmadszor is. Háromszor olvastam el, hogy a fiatal leány a diplomaszerzésben «elfonnyad, összezsugorodik, nem tud kinyílni. A lelkük elsorvasztott szegény kis gyermeki lélek, a kitől megvonták éltető harmatát, az örömet. Felnőnek, kellem nélkül való, kissé pedáns, kissé félszeg nagy leányok lesznek. Többi barátnőik élvezik a bált, a tánczot, a fiatal kor egyéb ártatlan örömeit, csak ők nem tudnak örülni a táncz-

nak, az élet apró örömeinek, vértelen, fehér kezük nem kapdos fürgén a lapda után. Az elfonnyadt virág nem nyílik ki ujra». És így tovább, míg végül felkiált:

«Mit ér a nőnek a keresetképesség?!»

S mindjárt ezután mesealakban folytatja, hogy Magda barátnői szomoruak, mert szegények s nem mehetnek bálba. De Magda örül, mert tanítónő, vehet szép ruhát s «eljár a bálba, jól mulat, éli világát». Később azonban szegény barátnői férjhez mennek «igénytelen kis hivatalnokhoz», a kiket most Magda irigyel meg, családjukért, bár neki «szőnyeges, választékos berendezésü otthona van», ők pedig surolt padlóju, szegényes lakásban élnek. Ugyanis Magda nem kap férjet, mert ő akárkihez nem megy, mert diplomája van.

A czikk befejezése pedig a diplomás asszony, a férjes tanítónő, a ki tőkét rak ugyan össze gyermekének, de mert tanítással van elfoglalva, «hiába csalja magához gyermekét, ez félve búvik a dajkájához. Nem szereti anyját. És a gyermek nő tovább, van neki dadája, lesz neki bonne-ja, de nincs neki édes anyja». És a diplomás asszony «nem tudja, mi az édes anyai boldogság.»

Midőn harmadszor elolvastam, szomoruan tettem félre a lapot és elgondolkoztam:

Miért mondja ezeket éppen egy tanítónő! Miért ijeszti el a nőt a diplomától, a társadalmat a diplomás nőtől éppen az, a ki hivatva van, hogy ezt a teoriát a praxisból czáfolja meg. A mint meg is czáfolta a lefolyt 25 év s egy egész generáczió.

Miért dobja a nagy közönség közé ezeket a gondolatokat éppen egy napilap hasábjain, a melyet olvas boldog boldogtalan, a kiknek nagyobb része nem gondolkozik, csak elfogadja a szót, mit eléje adnak. S miért mondja ezeket éppen most, a midőn maga a társadalom érzi szükségét annak s legjobbjaink fáradoznak azon, hogy a nő keresetképességének ujabb és ujabb tért nyissanak. S miért mondja ezeket éppen «a Mária-Dorottya-egyesület közgyülése alkalmából». A midőn ez az egyesület éppen az ellenkező elveket képviseli. S hogyan képviseli! S a mely egyesület éppen az ellenkező elvekért munkálkodik. S hogyan munkálkodik!

Mind erre nem tudok magamnak válaszolni. Tapasztalásom azonban, hosszabb tanítói pályámon van már annyi, hogy félre tehetem a teoriákat s előszedegetem azokat az ismerős alakokat, a kikről levonhatom a szabályt.

Egy egész sereg bájos, fiatal leányarcz tűnik fel előttem. Vagy 50 tanítónő, (s még több tanítónőképzőbeli növendék), a kiket én közelebbről ismertem, a kik fiatalos kedvvel báloztak, mulattak, szerepeltek, vettek és vesznek részt egy-egy város társadalmi életében, csak úgy, mint a többi nem diplomás leánytársaik. Sőt nem egyet vissza kellett tartóztatni a szerepeléstől, mulatozástól, vagy tartózkodott önmaga, elfojtva vágyát, jó kedvét, mert ő nemcsak fiatal leány, hanem tanítónő is. S ezeknek, tán alig kivétellel, a diploma adta meg a lehetőséget, hogy fiatalságukat illő módon élvezhessék.

Aztán fölmerül emlékemben hány, de hány apró, kedves emlék! Mindannyi a játszi, pajkos, gyermekes leánykedély megnyilatkozása. Hányszor tánczoltunk suttyomban a tanteremben, (pedig nyiltan is eleget meg volt engedve) beosztva, hogy most ti tánczoltok, mi énekelünk hozzá, aztán meg mi tánczolunk s ti énekeltek hozzá. Pedig csak hetek választottak el a rettegett diplomától. És hányszor tánczolt köztünk kettős diplomás, fiatal tanítónőnk! S mily hévvel és komolysággal készítették 17, 18 éves leányok fehér lepedőkből aranyos papirossal ékesítve a királyi palástot a farsangi tableauhoz, s mily hévvel és komolysággal szavalta egy-egy férfiszerepét a tornaruhában, térdig érő blúzban! S hány ehhez hasonló bohóság, a miben csak a gyermekességig naiv kedély találhat érdeket. Még akkor is, a midőn már egy diplomával zsebünkben, elmentünk a másikat szerezni!

Nem, nem! A diplomaszerzés nem fonnyasztja el a fiatal leányszivet! Sőt ellenkezőleg!

A komoly foglalkozás, az intézeti élet elvonja a világi élvezetektől, az emberekel való érintkezéstől, nem ismerheti még meg az életet, tapasztalása nincs s igy annál nagyobb kiváncsisággal, érdeklődéssel esik mindezek után akkor, midőn az intézetből kiszabadul s igy 20, 21 éves korában kezd élni az életnek, a midőn más leány-

társai már úgyszólván kimulatták magukat, kedélye tovább fiatal marad, s általában később kezdvén az életet, később vénül, mint amazok. Pályáján is folyton gyermekekkel, fiatal lelkekkel foglalkozva, soha sem fog igazán megöregedni és különösen soha sem fog oly tipikus vén leánnyá válni, a milyenné különben az egyedüliség tehetné.

Nem szükséges bizonyítgatnom, hogy ez nem teoria.

S a diplomás asszony! Sok asszony-tanítónőt ismerek. Mindegyik szeretett és szerető édes anya. A legtöbb közülök maga volt táplálója is gyermekének. S ha kettős kötelezettségéből valamelyiket nem teljesíthetné, úgy bizonyosan nem azt hanyagolná el, a melyikhez a legnemesebb természeti ösztöne hajtja.

De nem hanyagolja el egyiket sem, mert szabad idejét nem fordítja látogatásra s megvon magától oly élvezeteket, a mi az iskolán kívül távol tartaná családjától. S aztán 6 éves korától egy gyermek sincs otthon abban az időben, a mit a tanítónő-édesanya az iskolában tölt. És végre, ha a «diplomás asszony» teoriáját elfogadnánk, ebből az következnék, hogy egy apa se számíthatna gyermekei szeretetére, mert hiszen azok a nap nagy részét nemcsak hivatalban, de kávéházban s kaszinóban töltik el.

Van az önállóságnak s az asszony-tanítónőségnek is hátránya mindenesetre, mint mindennek van jobb és bal oldala. De ki nézné a dolgokat oly szűk látókörből, hogy apró hátrányait tekintse csupán oly előnyökkel járó intézménynek, mint a nők keresetképessége, a mely a nemzetnek, a társadalomnak anyagi, erkölcsi és szellemi jólétét elősegítheti!

Mindenesetre kívánatosabb volna, ha minden szegény sorsu nő számára is tudnánk egy-egy jó férjet biztosítani, hogy anyai és hitvesi kötelességeinek élhetne csupán és főleg, ha még ehhez megalkudhatnánk Fortuna asszonynyal, hogy bőségszaruját igazságosan rázza meg minden halandó előtt. De mert ez lehetetlenség, azért a társadalom kötelessége helyrepótolni az ő igazságtalanságát, nem csupán az egyesek, de az egész emberi társadalom érdekében, hogy megmentse azt a nyomortól, az elzülléstől, az erkölcsi romlástól.

És talán jobban is van ez így! Mert ha mindenki egyenlően részesülne a földi javakban, vajjon nem keresné-e inkább minden ember a kényelmes árnyékot a fanyarabb gyümölcsü almafa alatt és nem csupán madárcsicsergésben s a kék égben gyönyörködnék-e, a helyett, hogy igyekeznék magát oly tökéletessé tenni, mint az a porosz kertész adrótra futtatott kiválóan jó és kiválóan szép almákat és körtéket. Igen, igen! Adjunk alkalmat a nő magasabb művelődésére, adjunk minél több alkalmat, hogy emberi tehetségeit, *anőiesség határán belül* érvényesíthesse, mert ezáltal jut a társadalomban, a férfi oldalán emberi jogaihoz. Mert bármint dicsekedjünk is, hogy czivilizáltak vagyunk, ott lappang még mindig a társadalom minden rétegében, különböző formákban az ököljog hatalma, a mi a társadalom sokféle bajainak, ezek között a legfontosabbnak: a családi élet bomlásának nagy mértékben oka.

Igen! Tágítsuk a nő keresetképességének körét az egyesek s a társadalom anyagi, erkölcsi és szellemi jóléteért, de azért is, mert az a nő, a ki fiatal korától kötelességekhez szokott, az a nő, a ki tndja, mennyit kell fáradni a mindennapi kenyérért, az minden körülmény között, férje oldalán is kötelességtudó, takarékos asszonynyá válik.

Nem félek attól az emanczipált nőtől, a kiről helyesen mondja a czikk irója, hogy mint a kétcsőrű veréb s a hatlábu borju, az anatomiai muzeumokba való. Nem félek attól az emanczipácziótól, a melyik «a bokrot fává erőszakolja». Hiszen alig vagyunk még tul a kezdet nehézségein, máris alig-alig látunk egy-egy ily alakot, a kitől megvetéssel fordult el mindenkor a jobb rész. Ilyen vad hajtása minden fejlődő, még forrongásban lévő életnek, intézménynek van. De lenyesegetjük azt. S aztán meg kinövése lévén a természetnek, nem is fog az érvényre jutni soha. Önmagát boszulja meg, a mi nem természetes. Különösen nem féltem a magyar nőt, a magyar társadalmat ettől. Kezeskedik erről a mult. Igen! Diplomát a nőnek! Én hálával adózom azok emlékének, a kik ezt lehetővé tették és szívem egész melegével üdvözlöm azokat, a kik ezt ujra zászlójukra irták.

Pápa. *Nagy Gizella.*

NŐNEVELÉS FRANCZIAORSZÁGBAN.

(XIV. Lajos korában.)

Kétszáz és tizennégy évvel ezelőtt Páris mellett, Montmorensiben, volt egy falusi leányiskola, melyet Brinon asszony alapított. Ezen intézetre nem igen fordítottak különös figyelmet, mert az orsolya-szűzek, kik itt tanítottak, nemcsak leánykák tanításával, hanem a szegények- és betegek ápolásával is foglalkoztak. A véletlen azonban azt akarta, hogy a montmorensi leányiskola érdekes történethez és fényes szerephez jusson, bár kezdetben ezen iskolának semmiféle alapja, de még biztos otthona sem volt. Eredetileg Montchevreuilban nyittatott meg, aztán montmorensibe helyeztetett át, innen pedig Ruelbe, aztán Roisyba és végre St.-Cyrbe jutott. Mind ez 1680-tól kezdve, 1686-ig történt.

Az iskolának legfényesebb átalakítása St.-Cyrben történt melyet főképen Scarron asszony eszközölt, ki a királyi udvarban két gyermeknek nevelőnője volt. Úrnője, Montespan asszony gyakran ellátogatott a leányiskolába és annyira megkedvelte azt, hogy a felajánlott protektorságot örömmel fogadta el. Scarron nevelőnő időközben a királyi udvarban igen előkelő és tekintélyes hölgy lett, ki főképen a király kegyét igyekezett megnyerni, ezt el is érte, kapott nagy földbirtokot, és Maintenon név tulajdonosa lett. A volt nevelőnő tovább is jámbor és szigorúan tartózkodó és minden tekintetben oly szerény-lelkű maradt, mint volt az előtt. Tovább is nagyon érdeklődött a szegény leányok iskolája iránt. Az ő közbenjárása folytán jutott a leányiskola Roisyba, egy gyönyörű kastélyba, hol többé nem a falu gyermekei, hanem a nemesek leányai nyertek felvételt.

Maintenon asszonyt nemcsak az udvar kedvelte, megszerette őt a király s így lett ő Francziaország leghatalmasabb királyának, XIV. Lajosnak neje. Bár a legnagyobb titokban történt az egybekelés, azért általában mégis tudtak róla, s nagy tisztelettel beszéltek a volt nevelőnőről, ki fokozatosan emelkedett fölfelé, — csodálták mint valódi királynét. Valóban, ő királyné volt. Tanácsa, hozzászólása nélkül a király semmihez sem fogott. Multja, mely oly változatos volt, telve kalandok és szenvedésekkel, lassanként feledésbe ment, szelleme kedvéért megbocsátották a hibákat. Szülőit a hugenották üldözték s így Maintenon asszony Niortban, 1635-ben, fogságban született. Gyermek éveit Amerikában töltötte. 16 éves korában Párisba került, hol Scarron költő, csupa szánalomból nőül vette. Szép és okos nő volt. Társalgása, levelezése, nemes egyszerűsége, szerény méltósága, tiszteletet parancsolt. Scarron, a költő férj mellett nagyon művelődött, úgy, hogy mikor férje meghalt, szivesen fogadta magához Montespan asszony a szegény özvegyet és gyermekeinek nevelésével bizta meg.

Így jutott Maintenon asszony abba a körbe, hol szépsége és magas szelleme által, 50 éves korában XIV. Lajos neje lőn. Szépsége, szép alakja, szellemes kifejezése, okosságával hódított mindenütt, de legjobban férje előtt. Legfőbb feladata volt XIV. Lajos utolsó éveiben annak szük belső körét élénkíteni, mulattatni, betölteni és tőle az unalmat távol tartani.

A külvilág előtt Maintenon asszony nem gyakorolt hatalmat és így látszólag XIV. Lajos király akarata volt mindenkor a döntő, mit ezen szavakkal fejezett ki: «Az állam én vagyok.»

Alig foglalta el Maintenon asszony királynéi állását és hatalmát, az annyi szeretettel ápolt leányiskolát a szt.-cyri kastélyba helyezte át, nagyszerű tervekkel vette körül, melyhez férje lelkesedését is megnyerte. A legfőbb törekvésök volt, hogy a szt.-cyri iskola az ifju, franczia nemes hölgyek valódi akadémiája legyen, mely egyedüli a maga nemében és finomabb nevelést és a nemesek leányainak jótéteményt nyújtson. E tervnek politikai czélja is volt és ép ez kötötte le a király figyelmét. A nemesek a viselt háború és a király elődjeinek erőszakoskodásai folytán tönkre mentek és

daczára, hogy adót nem kellett fizetniök, mégis sanyarú helyzetben voltak. Igen üdvös intézmény volt tehát, hogy épen a nemesek leányai részesüljenek ily jótéteményben, hogy így a nemesek a királyi házhoz ez által is jobban ragaszkodjanak. Hasonló okért alapította XIV. Lajos 1676-ban a rokkantak házát, öreg és megsebesített katonatisztek részére, továbbá a nemes fiak részére katona-iskolát nyitott és tartott fenn.

A szent-cyri leányiskolát a király Versaillesba akarta tenni, de Maintenon asszony pedagogiai szempontok figyelembe vétele folytán, ellene volt. Mint a későbbi adatok kimutatják, St.-Cyr bár erdőben feküdt, mégis igen egészségtelen hely volt, mert 70 év alatt 1200 növendék közül 275 meghalt.

XIV. Lajos nem volt barátja a zárdai nevelésnek, mely azon időben annyira el volt terjedve, — ép ezért a szent.-cyri leányiskola sem zárda, sem pedig nevelőintézet ne legyen, — szokta mondani, — és egyáltalában zárdai kinézéssel és jeleggel ne birjon, hanem az intézetben szabad és kedélyes élet legyen meghonosítva, — Maintenon asszony királyi férjének e kívánságát helyeselte. A mikor még Maintenon asszony Montespanné gyermekeinek nevelőnője volt, különös nevelői tehetséget fedezett fel önmagában, melyet most érvényesíteni akart egy oly alkotásban, mely egyedül az ő munkájának és eszének eredménye legyen.

Az orsolya-szűzek közül olyan apáczákat választott ki, kik magas tervének megvalósításához alkalmasak voltak, kik példás erkölcsü és finom szellemet ébresztő nevelést nyújthattak a reájuk bizott ifjú leánykáknak. Maintenon asszony nem fogadott be olyan tanítónőket, kik már fogadalmat tettek, ismereteik és tehetségökről maga győződött meg, megvizsgázta őket, mert azt akarta, hogy St-Cyr egy hires női akadémia, egy valódi főiskola legyen a nemesek leányai részére. Egy véleményen volt vele gyóntatója is, a hires La Chaise abbé, ki így nyilatkozott: «A zárdákat nem kell szaporítani, de az államnak jól nevelt nőket kell adni. Jó apácza már elég van, de nincs elég jó család-anya.»

A királyi alapítványi levél szerint az intézetbe 250 tanuló kisasszony vétetett fel, kik mellé 36 tanítónő és 24 felszolgáló-nő

rendeltetett. Ha egy tanítónői állás üresedésbe jött, úgy azt a legidősebbik és tehetségesebb tanulóval töltötték be. Kik felvételt kértek, azok 7 éven alul és 12 éven felül nem lehettek, azonkívül atyai részről legalább 4 nemesi leszármazást kellett kimutatniok. 20 éves korukban kiléptek az intézetből, kaptak teljes kelengyét és 3000 frank hozományt.

A felvett növendékeket 4 osztályba sorozták, mindegyik osztály hajában és ruha-övén más-más szinű szallagot viselt. A legfiatalabbak 10 éves korukig vörös szallagot, 10—14 éves korúak zöldet, a következők sárgát és 17—20 évesek kék szinű szallagot viseltek. Így szokásba jött a tanulókat koruk szerint, vörös, zöld, sárga és kéknek nevezni. A növendékek egymást «madame»-nak szólították és együttesen «St.-Louis-hölgyeknek» neveztettek, mely elnevezést a «St.-Cyr»-kisasszony névvel tévesztették össze.

XIV. Lajos és neje maguk állapították meg a tanítónők és tanulók ruhái szinét és formáját. Sötét kékszinű, nagyon finom szövetből készült ruhájuk, mindig fekete keztyűben jártak, gallér és kézelő is fekete volt. Gyönyörű hajdísz ékesité fejöket. Fekete marsquin-czipőt hordtak. — Egy lilommal diszített nagy aranykereszt volt nyakukon. Utczai öltözékül egy uszályos köppenyt használtak. Azonkívül meg volt engedve a hölgyeknek ékszert viselni, még pedig tetszésük és izlésük szerint. Maintenon asszonynak legnagyobb öröme és élvezete volt, ha ékszert ajándékozhatott. A legnagyobb lelkesültséggel töltötte be főnöknői tisztjét, a tantervet és a házszabályokat maga állitotta össze, a tanitás fölött őrködött, a társalgási órákat vezette, szerkesztett több illem- és erkölcstani értekezést, melyek által XIV. Lajos korában a nőnevelés terén igen nagy érdemeket szerzett.

A szent-cyri iskola tanításának módja, lényegiben megfelelt a világi szellemnek. Próza és versekben irott, legdivatosabb könyveket olvasták, levél-irásban gyakorolták magukat, melyhez a legkitünőbb levél-mintákat, Voituretől és Balzactól használták, tanultak szavalni, finoman és választékosan társalogni, sőt még szindarabokat eljátszani is. A drámai szindarabok előadása oly annyira ápoltatott és oly nagy buzgalommal vétetett művelés alá, hogy

St.-Cyr leányiskolája a franczia drámairodalmában és színtörténetében jelentőségteljes helyet foglalt el. Ehhez lényegesen hozzájárult, hogy ezen korban Francziaországban a drámai költészet legmagasabb fokán állott. Corneille ép ekkor halt meg, Racine, ki Molièrerel együtt a franczia vígjáték megalkotója volt, még élt. Költészetük St.-Cyrben lelkes tisztelőkre talált és Corneille «Cinna», Racine «Andromache» és «Iphigenia» a kék szallaggal jelzett tanulók által adattak elő, kik ezen a téren mutatták be tehetségöket, s oly szenvedélylyel játszottak, hogy a tanítónők legtöbbször nyugtalankodtak e miatt. Ezen ifjú tanuló-hölgyek bárhol is produkálhatták volna magukat mint hivatással biró művésznők.

Maintenon asszony felkérte Racinet, hogy a tanulók részére egy szép, vallásos tragédiát irjon. Ő megfelelt e kívánságnak és a legboldogabb költői-órájában «Eszther»-t irta, melynek tárgyát a bibliából merítette; — nemsokára «Athália»-t irta meg. Ez két szép és emelkedett hangon irt költői mű, nemes lyrai ömledezésekkel, a görög mód szerint, karokkal. «Athália» joggal tartatott Racine mesterművének, melynek létezése Maintenon asszony ösztönzésének köszönhető.

«Eszter» és «Athália» természetesen a szt.-cyri iskolában adatott elő először, mindkét tragédia igen nagy eseményt képezett keletkezésök első éveiben. Az intézet színpada a két darab miatt nagyszerűen átalakíttatott. A játszó-tanulók, gazdagon diszített ruhát, gyöngyöt és ékszert kaptak, mely pompás felszerelést előbb a versailles bálokban mutattak be. Az első előadás 4000 frankba került; semmiben sem takarékoskodtak, hogy így a költő iránti tisztelet méltóan nyerjen kifejezést. A próbákat és a darab betanulását maga Racine és Boileau vezette, sőt az előadás alkalmával a kulisszák mögött az egészet rendezték. A meghívott hallgatók a legmagasabb körből valók voltak, nemcsak a király, Maintenon asszony és az udvar tagjai voltak jelen, hanem sok tudós, iró, főpapok és más kitünőségek. El voltak ragadtatva az ifjú hölgyek nagyszerű játékától. Szt.-Cyr a legvallásosabb udvari színház lett. A műsort kiterjesztették, még más drámákat is adtak elő, többek között «Jonathan», «Absolon», «Deborah», «Judith»-ot. Egyes operai

jeleneteket énekeltek is, ódákat és epikai költeményeket szavaltak. Igy létesítette Maintenon asszony Francziaországban a legelső irodalmi szalont. — Ez 6 éven át tartott, tehát 1692-ig. Egyszerre Maintenon asszony lelkifurdalást érzett a nők ily irányú nevelése miatt, könyörtelenül megszakította azt, pedig a király sok gyönyört lelt ez irányú szórakozásaiban.

Természetesen, a szent-cyri kisasszonyok olyanok lettek, mint a hogy őket vezették, tanították. Az udvar hízelgése és elkényeztetése a legszerényebb és legegyszerűbb elmét, mit megtartaniok kellett volna, lerontották, szenvedélyesek lettek és oly képeket alkottak, oly reményekben ringatództak, mely a nevelés alap-czéljának nagyon erősen ellenmondottak. Mindnyáját palotahölgyeknek kellett volna kinevezni, különben szerencsétlenek és durvák lesznek. Egy nagy kérdés várta a feleletet. Ugyanis, mi fog történni, hogy ha az élénk és izgatottságban tartó Szt.-Cyrből, a vakító fényből, a mozgékony szellemi életből visszatérnek a vidékre szülőikhez a régi várakba, vagy ha esetleg alkalmuk lesz férjhez menni? Bizonyára nem lesznek többé szerény nők és még kevésbbé jó asszonyok, miután ezen iskola az önérzetet elnyomta és csak a hiúságot ápolta.

Már most Maintenon asszony sok mindennel betelt, ezért a színielőadásokat összevonta és azt a kevés színjátékot is a kék tanulók által csak is az intézeti ruhában adatta elő. «A színházat meg kell szüntetni, hogy így az ifjú hölgyek csábító ingernek ne legyenek kitéve», szokta mondani Maintenon asszony.

Az utolsó darab, melyet előadtak, az «Athália» volt, de persze az előbbeni pompát mellőzve és csak is egy kis hallgatóság előtt 1691. jan. 5-én. XIV. Lajos király és Maintenon asszony is jelen volt, azon kívül az angol uralkodópár, továbbá ott volt Fenelon és mások. Később e színművet még Maintenon asszony termében adták elő egy néhányszor és aztán a fényes művészi mulatágok 1692-ben lejárták magukat.

A szt.-cyri kisasszonyok az új nevelést és változásokat nem ogadták kereszténvi megadással. Érezni vélték az igazságtalanságot, melynek részesei lettek; megbánásra akarták őket szoktatni,

hogy felejtsék el azon művészi hajlamokat, melyeket legmagasabb pártfogójuk ébresztett bennök. Nyilvános lázadás tört ki köztük, mert őket főnöknőjük hibái végett büntették. Felháborodásukat, haragjukat és mérgöket a tanítónőkkel is éreztették, a nekik jutott degredálást ezeknek tulajdonították.

Maintenon asszony ijjedelemmel vette észre előbbeni hibáját, könyörtelenül beszüntette mindazon jogokat, melyeknek a «Szent-Lajos»-intézet hölgyei oly nagy mértékben voltak részesei. A fényüzést megtiltotta, az olvasmányokat a szent-irás olvasására szorította, a finom társalgási nyelvet határok közzé vonta és szigorú zárdai hangulat töltötte be a szt.-cyri kastély termeit, mely termek ez előtt több mint 200 hölgy jókedvétől visszhangzott. A tanulók szomorúan csüggesztették le fejöket, könnyek állottak szemökben és sóhajtva panaszkodtak szenvedéseik miatt. Maintenon asszony a következő felvilágosítást nyújtotta nekik vígaszul: «Gyermekeim, nekünk abba kell hagyni mindent, mert eljárásunk hibás volt.» Már most beállott a nagy csend, beszélgetésök halk volt, zárdai hangulat uralkodott az összes termekben. A szellemes élczelést a vallásos beszélgetés váltotta fel. Ruházatuk egyszerüsíttetett, szigorú rend-öltözéket kaptak, mely a fiatal hölgyek hiúságát és fenhéjázását eloszlatta. A levél-irás, melyet eddig annyira műveltek, most betiltatott, költemények olvasását veszedelmesnek találták, a szavalás elmaradt, mert megbotránkoztatónak mondották ki, a művelt beszéd-módot, nagyon világiasnak tartották. Maintenon asszony növekedő vallásossága még ezzel sem elégedett meg, hanem, hogy a multat kiengesztelje, elhatározta, hogy Szt.-Cyr leányiskolája egy valóságos zárda legyen, hol ezentul több apáczát, mint művelt asszonyt képezzenek. Ezen eljárást megsokalta a király, mert mint tudva volt, a zárdai nevelést nem kedvelte. Megharagudott nejére különösen azért, mert az együttesen létesített művet önkényüleg megváltoztatta és zárdai iskolává alakította. Ép ezért igen sokáig habozott beleegyezését adni, míg végre Maintenon asszony akarata és kívánsága szerint történt minden, mert XIV. Lajos sokkal jobban szerette feleségét, mintsem valamit megtagadjon neki. Vallásos lelkiismeretének megnyugtatásául megengedte

a király, hogy a szt.-cyri nemes hölgyek Maintenon asszony apáczái legyenek. 1692. decz. 1-én komor ünnepélyesség között történt meg a nagy átalakulás Szent-Ágoston tiszteletére, mely szentnek a zárdát felajánlották.

A legtöbb vidor tanulót megtérítették; a kilátásba helyezett 3000 frc hozományért beleélték magukat az új rendbe. Mindnyájan keserves zokogás között vették magukra az apácza-ruhát, jelvényeket. Teljes komolysággal, vezeklésről is lett gondoskodva. Egy éven át arra itéltettek, hogy lealacsonyító munkát kellett végezniök, hogy elméjök alázatosságra szokjék.

Az egész nevelés más színezetű lett. Tanultak franczia nyelvtant, egy kevés számtant, nagyon kevés földrajzot, néhány sor mitologiát, sokat a vallástanból, sok kézimunkát készítettek, a zenét is gyakorolták, bár ez utóbbit Maintenon asszony nem kedvelte, de minthogy a király határozott kivánsága volt, a tantárgyak közé a zenét fölvették, mert az ifjú hölgyek énekét mise közben nagyon szerette hallgatni a király. — A mi a szellemi élvezeteket illetőleg az új intézkedés alatt előfordult, csak erkölcsi és vallásos dolgokra szoritkozhatott. Maga Maintenon asszony igen nagy buzgalommal vezette a vallásos irányú mulattató témákat, sőt ezen czélra több vallásos értekezést szerkesztett. Egyéb szórakozást nyújtott a rajz és a kék szallagos hölgyeknek a táncz tanulása.

Így tünt el egyszerre a szt.-cyri iskolából a fény és lett belőle zárda-nevelőintézet nemesek leányai részére. Évente 20, 30 kék szallagos hölgy lépett ki az intézetből 3000 frt hozománynyal az életbe, azzal az eltökéléssel, hogy a zárda falai között töltött életért kárpótlást keressenek.

XIV. Lajos halála után, 1715-ben Maintenon asszony visszavonult a zárdába, hogy az általa szervezett intézet főnöknője legyen, hol 4 évet töltve, meghalt.

Az intézetet ezután a királyi család gyéren támogatta, bár XV. Lajos neje Maintenon asszony szerepét szerette volna követni, de nem sikerült neki, mert nem volt kedvelt egyéniség. Egyszer próbaképen színdarabot adatott elő, de a kisérlet nem

sikerült, az intézet növendékei a muzsákkal már ekkor nem állottak bizalmas lábon.

A szt.-cyri zárda 1793. márczius hó 16-án a convent által kibocsátott dekretum folytán végleg bezáratott és katonai kórház lett belőle. 1806-ban Napoleon a fontainebleaui katonai iskolát helyezte el benne, mely czélra az épületet még mai napig is használják — A szt.-cyri hölgyek helyett katonákat képeznek.

Budapest.

Décsei Janka.

AZ ÉVI ÉRTESÍTŐRŐL.

Meglepő ellentétben állanak egymással «A külföldi felsőbb leányiskolák fog. gyakorlatai» czímen közölt értekezés elmés megjegyzései és «Az évi értesítőkről» véleményező czikkíró fölfogása.

Érdemes e tárgyról szólni. — Mert vagy van annak az értesítőnek missziója a nevelés ügyében, s ekkor inkább több-több követeléssel lépünk föl vele szemben; vagy nincs, s ekkor összezsugorithatnók a czikkíró kivánsága szerint, ha nem volna kár a reáfordított idő és pénz.

Az értesítők az ország összes rokonhivatású nevelőinek eszméit, újításait, módszeres javításait összehalmozzák minden iskolában. Tökéletessége hitében így is el-elmaradozik a vidék s nemcsak szívesen nem látja, hanem mintegy visszaszorítni törekszik lelkében azt a tudatot, hogy egy-egy olympiádunk minden iskolai év, melynek munkáját egy ország birálja el. Igen, mert az irányadó iskolák értesítői maguk sincsenek missziójuk tudatában! Pedig a nevelés terén ép az értesítők lennének hivatva belső értékükkel a vidéket a fővárossal s kölcsönösen egymás közt nemes versengésre serkenteni.

Minket nem a természet különített el, mint a görög városokat, hanem elszigeteljük önmagunkat. S így szinte nem csoda, ha a vidék iskolái évtizedes methodussal is színvonalon érzik magukat. Hiába! — az összehasonlítás a munka legigazságosabb mérlege, s a ki erre nem keresi vagy nem találja az alkalmat: elvágta maga előtt a haladás, a tökéletesedés útját. Kicsinyléssel gondolunk a találékony khinaiak megállapodására, pedig híven mutató tükörbe nézünk ilyenkor mi, vidékiek.

De valljuk meg, mindnyájunkon múlik, hogy nevelés-ügyünk országszerte még mindig nincs lépésben korunk haladásával s igényeivel. Hibáztatnunk kell a főváros és a vidék példaszerű nevelési intézeteit is, melyek pedagogiai és tud. szakértekezleteiken, módszeres gyűléseiken elkövetnek minden lehetőt, hogy nevelésügyüket a felvilágosodás lépcsőjére emeljék: de mintha keveselnék önbecsüket, nem törekesznek a tespedő vidéket is magukkal ragadni.

Ilyen szellemi kapocs, ilyen erkölcsi rugó lehet az értesítő is. S benne az értekezés tükrözze vissza az iskola módszertani és nevelési eszméit, javítgatásait. Ez legyen lelke az értesítőnek. Ne hitessük el magunkkal, hogy abban az olyan fejtegetések jelennek meg, melyeket a szakfolyóiratok kiselejteztek. Szomorú volna, hogy az az egy nehány pedagogiai lapunk fel tudná szívni ereibe az ország összes nevelési eszméit. Aprólékosat, a nevelés-oktatás csínja-binjára tartozó tapasztalatokat, új szemléleti eszközöket s tökéletesbítéseket az értesítő ismertethet, terjeszthet legjobban. A szaklapoktól egyszerre nagy dolgokat várunk, pedig sokszor a kicsinynek látszó újítás nagyobb hézagot pótol a nevelés gyakorlati terén.

Igazi terjesztője a nevelési reformoknak épen az értesítő, ez világít be a családba s minden iskolába. Pedagógiai szaklapokat nem minden iskola járathat. Mert ha kevés az anyagi áldozat s meg tudja választani a legértékesebb nélkülözhetlent: akkor elsőbbséget kénytelen adni a Nyelvőrnek, Természettudományi és mathematikai lapoknak vagy más szakfolyóiratoknak, hogy a tanítás a tudomány fejlődésével lehetőleg is párhuzamban maradjon. S egy-egy nevelési eszme vagy módszeres javítás nem méltó-e arra, hogy kiemeljük az év történetének chronologikus rendjéből, a statisztika száraz adataiból?

Az igazgatói jelentésnek sem egyoldalú statisztikából kell állni, az keveseket érdekel. Nevelési és módszeres reformokat keres az igazi nevelő az értesítőben s az intézet egyéni szellemébe akar bepillantást nyerni. Az igazgatói jelentés épen erről a szellemről nyujtson képet. Vázolja, hogy milyen tér van nyitva

a növendékek műveltségének fokozására, finomítására, kedélyének fölvillanyozására. A szórakoztató, testedző és tanulmánykirándulások, utazgatások, a szavaló, felolvasó, zenei összejövetelek, fizikai mulatságok is itt tárgyalhatók, a mennyiben az összhangzó nevelést, a köz-szellemet emelik; s a tan-anyagkimutatást tartalmazhatja, ha szakjellegűek vagy egyik-másik tárgy szolgálatában feltünő jóhatásúak voltak.

Az ily irányú értekezés, igazgatói beszámoló a tantestületet a maga egészében, mint nevelő-tényezőt, mutatják be. De helyes benyomásunk az intézet munkájáról csak úgy lehet, ha egyéneit is megismerjük. Az egyesek irodalmi munkássága, társadalmi szerepe nem foly be egyenesen a tanításra — bár tagadhatatlan, hogy érdekessé, zamatossá, sőt élővé a tanítást a folytonos tanulmányok teszik — de mindenesetre emeli az egész kar tekintélyét. Emeli az is, ha egyénei tud. társulatoknak tevékeny tagjai vagy akár csak szaklapoknak olvasói. Hisz a magát tökéletesnek képzelő vidék tanerői előtt nem igen van szaktekintély, az ilyenek teljesen fölöslegesnek vagy «jómódnak» tartják a szaklapok járatását. Jóllehet, a szellemi munkásokat senki sem vádolhatja fényüzéssel, ha tud. kutatásokról értesülve szeretnek lenni. Vagy hiúságnak tartjuk, csakhogy megróhassuk? Nem az-e minálunk irodalmi és tudományos vállalatoknak a támasza? A Jókai díszmunkában egy kötet az előfizetők névsorát örökíti. A milleniumi emlékönyveket nem ez a gyengénk teremtette-e meg?

A tanárok irodalmi munkásságának ismertetése sem lényegtelen. Sokszor az egész helység intelligenciájának mértékét itélhetjük meg belőle, a mi nem közömbös a tanítás sikerére. — Mert megesik vidéken, hogy csaknem egyedül a tanárok a tollforgatók, s ilyenkor az ő szellemük vezeti a társadalmi ügyeket is. Nem emelheti-e ez is a kar műveltségének nivoját? — Az egyének iskolai működését hangsúlyozta a czikkíró. A képesítés minősége nem elbírálója-e annak a munkának? Kényszerből vagy — itt már gáncsolható — hiúságból, sokszor össze nem tartozó tárgyakat vállalnak el, talán, hogy képzettség hiányában sokoldalúnak láttassanak. De igazságosan törtünk-e pálczát a fölött, kinek kezében

elegyednek a szaktárgyak, de valamennyire képesítve van? Az óraszám sehogy sem lehet jellemzője a tanár munkájának.

Még nem értük el Pythagoras bölcsészetét, mely szerint a világ számokból áll. — Ha 25 felé jár az óraszám, szinte nem is hiszszük el, hogy a javítást, a lelki vagy érzékelhető szemléleti előkészítést igénylő tárgyak lelkiismeretes vezetésben részesülnek. Az ilyen egyének elismerésre méltó munkát fejthetnek ki, de igazán nem méltányolhatjuk, mert mindnyájunk előtt vannak kétségbeejtő esetek, a mikor 20—22 óra munka-hasznában tízzel ér fel. Ezek kezében minden tárgy kicsinyessé válik a gyermek előtt, és jószívűséggel vagy félelmetes zordsággal kivánnak hatni.

A tananyag hű kimutatásából, egyéni színezetéből, a szemléltető eszközök gyarapodásából lehet kiolvasni mindenkinek a munkáját, még inkább hivatottságát.

A szemléltető gyüjtemények értéktelensége legtöbbször nem a fentartó testület takarékoskodására vagy szegénységére vall. Nagyon sokat tehet a szaktanár a legszerényebb sorsú helységben is. Kevés pénzből egy-egy értékes darabot vásárolhat, olyat, a mit legnagyobb buzgalmával és szakértelmével sem tudna előállítani. S nagyon sok szemléleti eszközzel gazdagíthatja gyüjteményét a szaktanár, ha fáradságát nem kiméli. De mit tapasztalunk, — megint a vidéken! Rajzzal is helyettesíthető minta-készülékecskékkel vannak telve a gyüjtemények, a mikkel kisérleteket mutatni sem lehet. S mindent készpénzen venni a legjobb módú fentartó testület sem győzné. — E tekintetben is nagy haszna lehet az értesítőnek. Foglalkozás közben igen sok kisérleti eszközt fel lehet találni, épen úgy, a mint a tanítás közben a módszer is folyton tökéletesül. S épen ezeknek az eszközöknek adnám az értesítőben az elsőbbséget. Így, egymástól tanulva, egy pár év mulva nem lenne szegény gyüjtemény. — Ne hárítsuk magunkról a szégyent a fentartó testületre azzal, hogy «az idén semmivel sem gyarapodott a szertár».

Egészen helyes azonban oly tekintetből fölemlíteni a fentartó közeg áldozatkészségét, hogy minden szülő tájékozva legyen, mennyi egy tanulónak a tanítása. Ez talpraesett megjegyzése a

czikkirónak. Bizony nagyon sok szülő s gyermek (ezt még fölvilágosíthatná a számolás tanítója!) azt hiszi, hogy tandíjával s az ifjusági könyvekért járó egy nehány krajczárral mindent megfizetett. Legalább példaadás czéljából jó felsorolni az értesítőben az ifjusági könyvek czímeit, mert bizony nehány ifjusági könyvtárt megismerve, magam is azt gondoltam, hogy még sokat is fizetett az a szülő a 30 krral. Keveset kell a sorok közt olvasnunk, hogy a tananyag kijelöléséből a növendékek haladására is következtessünk. Joggal elitélhetjük azt az iskolát, melyben a számtan-tanítás se az értelem edzésére irányul, mert a többieknek talpköve ekkor kétségkívül az emlékezés; máskülönben nem tűrné az igazgató a számtanítás czélellenes kezelését. Növendékeinknek — érdemkönyvi leírásra méltatott — fogalmazási gyakorlatait vagy azok kimerítő jellemzését a tananyag kimutatásához csatolni sürgetem, a mult szám hasábjain örömmel olvasott éles belátású kezdeményezés alapján. Leányaink egész észjárásának, műveltségének lenyomata volna ez, mert hiába! az irás az ember. Itt rínának ki azok az iskolák, melyeknek összes fogalmazási gyakorlatai a nyelvtani igazságok szolgálatában állanak vagy legjobb esetben tartalom-vázlatra szorítkoznak.

Növendékeink képességének, sőt tudásának mértéke a számolás és fogalmazás; meg az, hogy a többi tárgyak mily szellemben voltak taníthatók, — nem pedig az érdemosztályozás.

Az osztályozás már azért sem lehet alapja az elért sikernek, mert az csak külső s nem erkölcsi rugója a tanulásnak s a mai alakjában már most sem kielégítő. Azt hiszem, nem is soká áll fenn uralma, mihelyt az általános reform folyamatban lesz.

A leány lelkületének a nyilt érdemosztályozás, mint nyilvános megrovás, nagyon sok. A legjobbakat s az egyes tárgyakban ügyeseket a jutalmazás úgy is kiemeli. Miért megszégyeníteni a gyenge tehetségűt, a kinek teljes jóakarata megvolt. Ha pedig a kényelmest, tanulást nem kedvelőt nem tudjuk enyhébb módon buzdítani, inkább ne tegyünk semmit. Erkölcsi érzését ne tompítsuk! S mondjam-e a legmindenhatóbb okot? . . . A csak kevéssé is lelkiismeretlen vagy külsőségre hajló nevelőt nem tántorítaná-e

meg az ilyen elbirálás igazságérzetében? De talán mindnyájunk szivébe belopóznék az elvakító játszi fény! Vagy, ha nem is: a gyanút nem mosná le semmi. Hisz így önmagunkat osztályozzuk, nem növendékeinket; önmagunkról önmagunk állítanók ki a bizonyítványt.

Pedig tapasztalatom hangja megint csak fájó. Most is, a midőn hozzáértő, okos emberek nem abból itélik meg az iskola értékét, hogy a törvényes számon fölül vagy alul buktak-e: még most is oly elharapódzott a csusztatás s az általában enyhe osztályozás. Hát még ha az lenne a munka mértéke!

Az iskolát nem a kitünőt vagy jelest nyert növendékei emelik, hanem az, hogy ezek elhagyva az iskolát, milyen lelki műveltséget visznek az életbe!

Ne a gyermeknek írjuk az értesítőt, rájuk csak a tájékoztató tartozik, habár szívesen keresi föl nevét és társaiét is benne. Ne is egyedül a szülőknek legyen szánva. Napra-napra itéljék meg a szülők gyermekük viseletéből, eszének mozgékonyabb járásából a tantestület buzgalmát, rátermettségét s ne akkor, a mikor a tantestület minderről nyomtatásban értesíti őket.

Ám az ilyen értesítő mélyen gyökerezik bele a nevelésügy termékenyedő földjébe. Legmesszibb szolgáló kapocs a rokon nevelési intézmények között. Az itt fölvetett eszméket, módosításokat kedvező szakbirálat után az iskolák átadhatják az életnek s így aránylag csekély lelki munka árán a nevelés messzeterjedő talaja áldásos esőt kapott.

E nagy hivatás mellett mily kicsinynek tetszik az az erkölcsi haszon, melyet az értesítő helyes irányú pedagogiai fejtegetése teremt az érdeklődő szülő lelkében, s hogy az érettebb lányka lelkét önön belső világára irányozza.

A minden haladástól elzárt vidék érdeke ilyen értesítőt kiván!

Makó. *Molnár Evelin.*

A PSZIKHOLOGIAI KÖRÜLTEKINTÉS SZÜKSÉGE A NEVELÉSBEN ÉS TANÍTÁSBAN.

A *Nemzeti Nőnevelés* márcziusi száma két olyan közleményt hoz, a melyek a nevelés, részben a tanítás pszichologiai kérdéseit szolgálják.

Valóban hasznos munkát végeztek e közlemények írói. A nevelés és tanítás pszichologiai oldalával nagyon sokat kellene foglalkozni, mert meg vagyok győződve róla, hogy e téren a főhibák épen a pszichologiai megfigyelések hiányából származnak. Majd szellemi bajokat, vagy legalább «idegességet» látunk ott, a hol tulajdonkép csak rossz szokás, szeszély, feltünési vágy, elkényeztetett modor szerepelnek; majd pedig nem látjuk az idegrendszer beteges működését ott sem, a hol ép ez okozza a kedvezőtlen eredményt. E téren még nagy sötétségben tapogatódzik a nevelés és tanítás, s jobbára a véletlenre bízva cselekszik többékevésbbé szerencsésen vagy szerencsétlenül.

S valljuk meg őszintén, hogy nagyon sokan fölösleges munkának tartják e megfigyeléseket; mert — hát kényelmesebb s könnyebb a véletlenben bizakodva eljárni, mint pszichologiai megfigyeléseket tenni, s a kezünkre bízott ifjuságot — a jövőt — arra méltatni, hogy azt behatóan tanulmányozzuk.

A szükséges, a megkívánható *idő* hiányzik e czélra — mondják sokan. — Lehet, hogy van valami igazuk, de hiányzik első sorban az erős akarat.

Ez okozza aztán, hogy majd a gyermekek, az ifjuság részéről hallszik az elégületlenség, — majd a velök foglalkozók: szülők és tanítók törnek ki keserű panaszban. Nem értik meg egymást!

A nevelő, a tanító sokszor megfeledkezik a tanítás és nevelés azon föltételéről, hogy a növendék fölfogásának, gondolatainak és érzelmeinek szellemi körébe helyezze magát, s innen kiindulva itélje meg: mit és mennyit tanítson, vagy mikép járjon el bizonyos nevelési kérdésekben, mikép hasson a gyermek vagy növendék lelkére?

Minden növendék lelki világa egy-egy külön studium, melyet a szülőnek a tanítóval, illetve tanítónővel egyetértve kellene tanulmányoznia és csupán így lehetne czélt érni. A művelt, hivatását átérző, lelkiismeretes szülő és hasonló műveltségű és lelkiismeretes nevelő együtt, egyetértve deríthetnének világot sok olyan kérdésre, a melyet külön-külön megfejteni — sok esetben nem tudnak.

A neveléstani munkák tanulmányozása nem elégséges; ez csak az úttörő ismeret, a kezdet kezdete. Pszichologiai ismeret, pszichologiai tapintat kell a tanítás és nevelés nagy munkájához, s hogy azt megszerezhessük: sok megfigyelés, sok tapasztalat és mindenek fölött szigorú lelkiismeretesség. Ezek nélkül a könyvből szedett neveléstani és módszertani ismeretek kárba vesztek, míg ezek mellett hasznos útmutatásokkal szolgálnak.

Edmondo de Amicis a nálunk is jól ismert *Cuore* («A szív») czímű könyvében sok kedves iskolai képet rajzol. S úgy látszik, csaknem minden sorából, hogy nagy súlyt fektet a gyermek szellemi életének megfigyelésére. Hiszen e könyv szerint a legegyszerűbb szülő gonddal, aggodalommal nézi, figyeli a gyermek előhaladását. Nemcsak az iskolába kiséri el, de tudja, hogy mit kell tanulnia, érdeklődik erkölcsi élete, magaviselete iránt.

Egyik fejezetben meg olyan tanítót állít elénk, a ki pszichologiailag is tanulmányozza tanítványait. Jellemző e fejezetnek már az első sora: «Anche il mio nuovo maestro mi piace, dopo questa mattina». (Ma reggel óta új tanítómat is szeretem.) Ez az a tanító, a ki reggel már a tanítás megkezdése előtt tanítványai között van. Ott megfigyeléseket tesz. Tekintetét végig hordozza mindeniken, «Poi guardava noi, l'uno dopo l'altro, attento». (Azután megnézett bennünket; egyiket a másik után, figyelmesen.) Mintha a lelkökből

akarna olvasni. Ez az, a ki meg tudja értetni és éreztetni tanítványaival, hogy szükségök van egymás becsülésére és szeretetére.

Így tud aztán sikert elérni úgy a tanításban, mint a nevelésben. Miután tanulmánya tárgyává tette tanítványainak lelkét, érti őket, s önmagát is meg tudja értetni. — Erre a pszichologiára van szükségünk a nevelésben és tanításban; ez egyik főfeltétele a sikernek.

Mert nem tartozik a legkönnyebb nevelői és tanítói feladatok közé: a gyermeki lélek összes tehetségeinek összhangzatos fejlesztése. Eleve is föl kell tennünk, hogy az, a ki másoknak — s különösen a gyermeknek, a fiatalságnak — szellemi és erkölcsi világát vezetni, fejleszteni akarja: önmaga olyan erkölcsi magaslaton áll, melyből széttekintve, tisztán megitélheti, mit lehet és mit kell tennie a nevelés nehéz és tekervényes ösvényein őszinte meggyőződéssel, megfontolt, higgadt értelemmel. Mert higgadtság, önfegyelmezés, szigorú lelkiismeretesség hiányában tulajdonkép nem is szerezheti meg az ember a neveléshez szükséges pszichologiai ismeretet és pszichologiai tapintatot.

Van a léleknek egy hatalmas érzése: az igazságérzés, mely a gyermek- és ifjukorban talán sokkal élesebb, sokkal érzékenyebb, mint később. Ezzel az érzéssel olyan erősen meg tudja itélni a gyermek, a serdülő leány vagy fiú a nagyobbak eljárását, különösen az erkölcsi nevelés, azaz fegyelmezés terén. Ehez járul később az emlékezés, mely aztán helyeslő vagy elitélő birálatot mond a múltra.

Hallgassuk csak meg azoknak a véleményét, a kik nem régen hagytak el egy-egy intézetet .... Újra meg újra meggyőződünk róla, hogy az a szövevényes labirinthus, a melyet léleknek nevezünk, folytonos működésével, folytonos, néha észre sem vehető figyelmével, hogy dolgozza föl a nyert benyomásokat, hogy viszi az ész itélőszéke elé. — Van ugyan e birálatok, itéletek közt sok éretlen, meggondolatlan nyilatkozat; de van sok olyan, a mely lélektani, nevelési szempontból nagyon figyelemre méltó és megszivelhető igazságokat tár föl. E nyilatkozatokból gyakran kiderül,

hogy az intézetek, a nevelő közegek félreismerték a reájok bízott individiumokat, s az erkölcsi nevelésben, a fegyelmezésben vagy az ismeretek közlésében sem a középútat, sem a lélektani törvényeket nem találták meg.

Az emberi lélek pedig sehogy sem tűri meg a végleteket. S kétségbeesve nézhetjük aztán, hogy az intézetekben vagy a családban uralkodó szellem milyen rombolásokat visz végbe azon lelken, a mely rombolásokat később az élet vagy — az önnevelés csak nehezen vagy ép soha sem tud elsimítani, helyrehozni.

Kétségbeesve nézhetjük hát, hogy egyfelől a fegyelmezetlenség, a meggondolatlan engedékenység, a következetlenség, — vagy másfelől a túlságos szigor, minden szabadabb gondolat korlátozása, s — durvaság épen ott boszulja meg magát, a hol a nevelésre a legfontosabb feladat vár: a *jellemfejlődésen.*

A bölcs fegyelmezést lélektani és erkölcsi törvények teszik szükségessé. «Az embert fegyelmezni annyi, mint elejét venni annak, hogy az állatiasság kárt ne tehessen az emberiségben akár az egyénnél, akár a társadalomban», mondja Felméri. Ezt az axiomát elfogadják a legtöbben, de a fent említett két szélsőség közt vezető középútat olyan kevesen találják meg. Miért? Mert kevesen foglalkoznak a nevelés és tanítás pszichologiai problemáival.

Egy-egy tanítási órát lelkiismeretesen megtartani, helyesen és szépen tanítni, mindenesetre sokat ér; ámde még nem minden. A lelkiélet tanulmányozása époly fontos. Az anthropologiai és pszichologiai munkákból szerzett ismeretek is csak a saját megfigyeléseinkkel kapcsolatban értékesíthetők.

Hasztalan tudjuk, hogy az ideginger másodperczenként 35 méternyi sebességgel halad, ha nem tudjuk, hogy tanítványaink közül vajjon *A.* vagy *B.* gondolkozik-e gyorsabban, tud-e jobban, kitartóbban figyelni? Érdemli-e vagy nem a komoly megintést vagy dorgálást? — Hasztalan tudjuk könyvből, mikép alakulnak a képzetek, miféle törvények szerint megy végre az asszocziáczió lelkünkben, hogy keletkeznek a fogalmak: ha növendékeinknek nem tudunk világos, tiszta képzeteket és fogalmakat nyújtani, ha

erre sem türelmünk, sem lelkiismeretes kitartásunk nincsen! Hasztalan tudjuk, hogy «az *érzőtehetség* az öntudat azon tulajdonsága, mely szerint saját világa örömre és fájdalomra hangolja», ha nem tudjuk, hogy növendékeink szivét mikép teszszük fogékonnyá a nemes és fenkölt eszmék befogadására? Sőt az előljárók, az iskolatársak iránti szeretet és becsülés magvait sem tudtuk ott elhinteni. Különben, ama viszonynál, mely egy tan- és nevelőintézet tagjai közt létrejő, nem az a kérdés súlypontja, hogy az egymásra utalt egyének mennyire szeretik egymást, de az: mennyire *becsülik* egymást! A szeretet érzelgősséggé fajulhat, a mi már a lelki betegségek közé tartozik, a becsülés soha. A szeretet elenyészik, új érzelmek váltják föl; a becsülés évek hosszú során át megmarad és emléke mindig tiszteletben áll.

Természetes, hogy a családi nevelés előmozdítja vagy akadályozza az intézetnek e téren kifejtett munkásságát. Valamint az erkölcsi nevelés minden ágában, úgy itt a családi nevelés, az otthon befolyása szolgáltatja az alapot. Sokszor hajótörést szenved az iskola törekvése e téren, mert a gyermek kedvezőtlen, visszás körülmények közt fejlődik otthonában. Hatás és ellenhatás nem tud lelkében egyensúlyt teremteni.

A mely intézet ezekkel szemben is maradandóan tudná érvényesíteni az erkölcsi nevelést; s a mely intézet áldásos fegyelme sikerrel fejlesztené az ilyenek jellemét; mely megmutatná miként neveljék és fegyelmezzék önmagukat (miután a család erre képtelen): az az intézet valóban nagy szolgálatot tenne a társadalomnak. Ha Binet és Henri ama kisérletei, melyeket a tapasztalati lélektan érdekében eszközölnek a párisi iskolákban, csak nehány lépéssel bár előbbre viszik az erkölcsi nevelés sikerét: fáradozásuk nem veszett kárba.

E tekintetben különösen azok a megfigyelések lesznek értékesek (főleg, ha széles körben és többfelé hajtanák végre), a melyeket a Binet fölhívása szerint a tanuló erkölcsi, jellembeli tulajdonságainak minden ágára vonatkozólag meg kellene tenni. Az ilyen megfigyelések, ha nem maradnak csupán a papiroson, a rubrikák között, hanem átmennek az életbe: eszközölhetik a test és

lélek czéltudatos nevelését. Mert épen a czéltudatos nevelés hiánya okozta és okozza mindenkor a szellemi, az erkölcsi élet elfajulását.

Hiszen az erkölcsi nevelés különben is nehezebb, több megfontolást, több tapasztalatot követel, mint az ismerő tehetség gazdagítása, gyakorlása, ide értve az emlékezetet és fantáziát is.

S mégis, az ismeretek közlésénél sem találkozunk mindenütt a lélektani törvényeknek megfelelő eljárással.

Sokan kicsinylik azt, a mit kicsinyelni nem szabadna, s ezért — vagy inkább «*fontos*» dolgaikért — elmulasztják azt, a mit e téren elmulasztani nem szabadna. Ha például *a szemléltetésről* van szó, a mi az ismerőtehetség fejlesztésénél a kiinduló pont: sokan már előre mosolyognak, mert ehez állítólag már mindenki ért és mindenki elismeri a szükségét. Hát igaz, hogy sokat beszélünk róla. Az is igaz, hogy Comeniustól Rousseauig, Rousseautól Pestalozziig, Pestalozzitól maig minden pedagógus az ismeretek megszerzésére elengedhetlenül szükségesnek tartotta és tartja: de, hogy igazában ért is hozzá minden tanítással foglalkozó egyén, az már más kérdés. — Tudja-e, hogy mikép, milyen eljárással szemléltessen, hogy a képzetek, a fogalmak, a melyeket a gyermeki lélek megalkot, ne zavarosak és kétesek, hanem tiszták és világosak legyenek? S a képzelőtehetség ne tévelyegjen hamis útakon, a midőn a nyert szemléletek alapján *közképeket* alkot.

Ép azért nem szabadna a dolgok szemléltetésén sehol és semmiféle tárgyban — a *kéziügyességektől elkezdve a legmagasabb ismeretekig* — csak úgy könnyedén átsiklani, azt képzelve: «hiszen a tanuló ezt amúgy is látja; hiszen ez mindennapi dolog; hiszen nem olyan életbevágó — és így tovább» . . . Mondhatnánk még számos ily mentséget, melyet hanyag szemléltetők szoktak fölsorolni. Pedig — Felméri szerint — «a legnagyobb dolog, a mit az emberi lélek e világi létében végezhet az, hogy valamit meglásson és *értelmesen* elmondja vagy utándolgozza azt, a mit látott».

A szemlélő-, a megfigyelő-képesség alapos és lelkiismeretes fejlesztése annyira fontos, hogy bátran állíthatjuk, mikép e tehetség tökéletes fejlesztésével egyszersmind az összes lelki tehetségeket is fejlesztjük. Az emlékezet például csak azt tartja meg híven

és tartósan, a mit az ember jól megfigyel; a fantázia csak akkor működik áldásosan, csak akkor tud teremteni, ha e lélek megszerezte az új alkotásokhoz szükséges alapelemeket, miután minden részletében újat a fantázia sem teremthet. Hiszen köztudomású dolog, hogy a nagy művész egyik főtulajdonsága a nagy megfigyelő- és szemlélő-tehetség. Észre vesz, meglát, megbecsül olyan részleteket a természetben és emberi életben, a miket más, közönséges s különösen felületes ember észre nem vesz, figyelmére sem méltat.

S az rendesen úgy van, hogy a mit a megfigyelés alapján megismertünk, azt később méltatni, becsülni és szeretni megtanuljuk. A természetet csak azok szeretik valódi enthuziázmussal, a kik valóban ismerik, s ott alapos megfigyeléseket tesznek. Reclusnek: «*A hegyek élete*». — «*A patak élete*». — Herman Ottónak «*Természeti képei*» ilyen érdekes vallomások a természet iránti szeretet és hódolat világából.

S az itt említett munkák — és még számtalan emberi alkotás, világosan bizonyítja, hogy a mi a megfigyelések alapján egyszer *érző tehetségünkre* hatott, az már *akaró tehetségünket* sem hagyja tétlenül. S miután lelkünk tehetségei amúgy sem izolált erők, hanem együttesen működnek, az iskolai és családi nevelés legszebb czélja: a lelkierők összhangzatos fejlesztése felé törekedni minden tárgy tanításánál és az egész erkölcsi nevelésnél.

Az iskolában *uralkodó szellemnek* is azt kell irányadóul tekinteni, hogy összhangzatos nevelés által lassanként a növendék öntudatát fölébresztve: őt magát serkentse saját lelkének saját egyéni jellemének tökéletesítésére. De hogy ezt a lehető legnagyobb czélt elérje az iskola, s az ifju lélekben az öntudatot arra a magas színvonalra emelje, melyről saját erőit, saját érzelmeit önmaga is kormányozhassa, nevelhesse: erre nézve magának az intézetnek, az intézet nevelői, fegyelmezési hatásának, szóval: az intézetben *uralkodó szellemnek* kell minden irányban (a tanítás és nevelés terén egyaránt) olyan magas színvonalra emelkednie, hogy méltó vezetője, útmutatója lehessen a fiatalságnak a pszichologiai erők fejlesztésének, tökéletesítésének nagy és nemes munkájában.

Kolozsvár. *Binder Laura.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A polgári iskolai tanítónőképesítés tárgyában a következő fontos ministeri rendelet érkezett 28029. sz. alatt a tanfelügyelőségekhez: «Az 1893. évi május hó 28-án 13,071 sz. a. kelt itteni rendelettel kibocsátott felső nép- és polgári iskolai tanító- és tanítónői képesítő vizsgálatokról szóló szabályzat 13. § *c)*, illetve 30. § *d)* pontja a női kézimunkatanítónő-jelöltek felső nép- és polgári iskolákra való képesítésének jogát az említett szabályzat értelmében szerzett «Országos felső nép- és polgári iskolai tanítónő-vizsgálóbizottság»-ra ruházván: annálfogva az elemi tanítónőképző-intézeteknek azon jogát, mely szerint a hivatali elődömnek 1877. évi szeptember hó 7-én 22,678. szám alatt kelt rendeletével kibocsátott «Háziiparmunka-tanítónőképezdei tantevr» első lapján olvasható «Tudnivalók» értelmében felső nép- és polgári iskolák számára iparmunka-tanítónőket képesíthettek, ezennel megszüntetem.

Erről a tanfelügyelőséget tudomás és megfelelő további eljárás végett azzal értesítem, hogy a mennyiben a hazai állami tanítónőképző-intézetek *rendes* növendékei között e folyó tanévben még lennének olyanok, a kik az említett tanterv szerint háziiparmunka-tanítónői képesítő vizsgálatra jelentkeznének: azok még a folyó tanév végén képesítő vizsgálatra bocsáthatók.

A magánuton készülők azonban már jelen rendelet kibocsátásától kezdve csupán csak az orsz. felső nép- és polgári iskolai tanítónővizsgáló-bizottság előtt jelentkezhetnek az előbb említett szakcsoportból teendő képesítő vizsgálatra.

Az elemi tanítónőképzőknél azonban egyes kiválóbb, a kézimunkák iránt érdeklődő s azokban jártas tanulók behatóbb oktatásban ezentul is részesíthetők lesznek, hogy esetleg saját szorgalmukból, magánfoglalkozás utján, a mint ez eddig is megtörtént, azokat az ismereteket elsajátíthassák, a melyeknek birtokában az ipari és rajzi tanítónői képesítést a felső nép- és polgári iskolai szabályzat 30. §-a szerint való külön vizsgálat letevése alapján megszerezhetik.»

*

A polgári fiú- és leányiskolák vizsgálatairól új szabályzatot adott ki a vall. és közoktatásügyi minister úr a tanfelügyelőségekhez 5009. sz. a. leérkezett következő rendelettel:

«Az állami, községi, társulati és magán felső nép- és polgári iskoláknál tartandó nyilvános-, magán-, pót- és javítóvizsgálatok megejtése körül követendő eljárás — a csupán magánvizsgálatokra vonatkozólag

1889. évi május hó 12-én 6364. sz. a. kibocsátott szabályrendelet II. részében foglalt rendelkezések kivételével — a fölmerülhető esetek sokfélesége szempontjából ez ideig részletesen és egységesen megállapítva és szabályozva nem lévén: az e részben tapasztalható ingadozás megszüntetése s az eljárás ellenőrzése, egyöntetüsége, egyszerüsítése és gyorsabbá tétele szempontjából indíttatva éreztem magamat arra, hogy az említett 1889 évi 6364. sz. a. kibocsátott szabályrendelet II. részének hatályon kívül helyezésével, az elősorolt iskolák részére az ide csatolt «Szabályzat»-ot léptessem életbe.

Ezen «Szabályzat» — melynek érvényét a vizsgálatokra esentul jelentkező tanulókkal szemben, jelen rendeletem keltétől kivánom számíttatni — a kifejlett gyakorlat és czélszerüség szempontjából felvett, következő lényegesebb új intézkedéseket tartalmazza:

1. A magánvizsgálatok engedélyezésének jogát ezen «Szabályzat» életbeléptetésével, az ebben részletesen körülirt feltételek mellett a kir. tanfelügyelőkre ruházom, s csakis a közbevethető felebbezések és azon folyamodványok elintézését tartom fönn magamnak, a melyek a szabályok alól való kivételes kegyelem elnyerésére, vagy a szabályzat rendelkezéseitől esetleg eltérő egyes különös esetek érdemleges elbirálására irányulnak. Elvárom azonban a kir. tanfelügyelőktől, hogy felelősségük tudatában a «Szabályzat»-ban megszabott feltételeket és rendelkezéseket mind maguk megtartják, mind pedig azoknak az egyes iskolák által való szoros megtartását szigoruan ellenőrzik.

Kötelességük a kir. tanfelügyelőknek, hogy a megtartott magánvizsgálatokról szerkesztendő «Anyakönyi másodlat»-ot a Szabályzat 44. §-a értelmében saját irattáruk adataival lelkiismeretesen összehasonlítsák s a vizsgálatok engedélyezése és lefolyása körül követett eljárás fölülbirálása végett a vezetésem alatt álló miniszteriumhoz kellő időben felterjeszszék.

Különös kötelességükké teszem kivált a kir. tanfelügyelőknek a nyilvánossági joggal felruházott magán- és társulati polgári vagy felső népiskolákban tartandó vizsgálatok szigoru ellenőrzését. A mennyiben az ilyen jellegü iskolák nem a kir. tanfelügyelők székhelyén volnának: részükre vagy helyettesük részére esetről-esetre felterjesztendő utiszámlájuk alapján rendes napidíjat fogok engedélyezni.

2. A többször említett 1889. évi 6364. sz. szabályrendeletben a már megadott engedmények pótlása gyanánt szükségesnek tartottam a most életbe léptetett Szabályzatban megállapítani a polgári és felső népiskolák egymás közötti, valamint az ezen és a 41. §-ban előszámlált más fokozatú iskolák közötti tanértéket. Erre nézve az említett § mellett levő táblázat nyujt eligazítást.

3. A jelen szabályzat 2., 5. és 21. §-aihoz képest — melyek a vizsgálatokra való elnöklésre, a bizonyítványok aláirására és a tanulók érdemfokozatának megállapítására vonatkoznak — az állami népoktatási tanintézetek gondnokságai és a községi iskolaszékek részére 1876. évi szeptember hó 2-án 20,311. sz. a. kibocsátott «Utasítás» 55., 56. §§-ai és 48. §. 4. pontja — illetőleg 55., 66. §§-ai és 58. §. 4. pontja — polgári és felső népiskolákra való vonatkozásukban — megfelelőképen módosulnak.

4. Uj intézkedést tartalmaz még a 48. §., mely a vizsgálati díjak

maximumát a községi, társulati és magán iskolákra nézve is meghatározza.

5. A most életbeléptetett Szabályzat kibocsátásával egyidejüleg a vezetésem alatt álló ministerium 1876. évi szeptember hó 14-én 18,401. és az 1894. évi junius hó 28-án 21.966. számok a. kelt körrendeleteket ezennel hatályon kívül helyezem.

Ezekről a tanfelügyelőséget alkalmazkodás és további megfelelő eljárás végett azzal értesítem, hogy a másodlatban idecsatolt leiratomban az összes egyházi főhatóságokat felkértem, miszerint a rendelkezésük alatt álló felső nép- és polgári iskolák részére az általam most kibocsátottnak megfelelő vizsgálati szabályzatot dolgozzon ki és léptessen életbe.» A «Szabályzat» az egyetemi nyomdában kapható.

*

Pályázatok a fővárosi iskoláknál. Folyóiratunk barátainak alább közöltekben szolgálatot vélünk tenni, a midőn figyelmüket felhivjuk arra, hogy Budapest székesfőváros tanácsa 15191/1895—VII. számú határozata alapján pályázatot hirdet a községi iskolák tanszemélyzete körében részint ujonnan szervezett, részint megüresedett, részint pedig előléptetés esetén megüresedhető állásokra és tüzetesen felsoroljuk azokat az állásokat, melyekre **nők is** vagy **kizárólag nők** pályázhatnak.

Betöltendő:

a) *A polgári leányiskoláknál:* Egy ujonnan szervezett magyar-német nyelvi tanítói állás;

két ujonnan szervezett magyar nyelv-történelmi tanítói állás;

egy ujonnan szervezett rajz-szépirási tanítónői állás, összekötve a kézimunka tanításának kötelezettségével;

egy üresedésben lévő kézimunka-tanítónői állás.

b) *Az elemi népiskoláknál:* «Több, egyrészt ujonnan szervezett, másrészt évközben megüresedett vagy előléptetés folytán esetleg üresedésbe jövő tanítónői és segédtanítónői állás.

A felsorolt összes állások közül az ujonnan redszeresített állásokat csak a belügyministeri jóváhagyás leérkezése esetén töltik be.

A polgári iskolai tanítónői állásokkal a szabályszerű három évi próbaidő tartamára 1000 forint törzsfizetés és 300 frt lakásbérátalány, a három évi próbaidő sikeres befejezése után egész a hetedik szolgálati év befejezéséig évi 1200 frt törzsfizetés és 360 frt lakásbérátalány, azontul pedig 1500 frt törzsfizetés és 450 frt lakásbérátalány s minden további öt év után 150—150 frt évötödös korpótlék van egybekötve.

Az elemi iskolai tanítónők a három évi próbaidő tartamára évi 600 frt törzsfizetés és 200 frt lakásbérátalányban, a próbaidő sikeres betöltése után egész a hetedik szolgálati év befejezéseig 800 frt évi törzsfizetés és 240 frt évi lakásbérátalányban, a nyolczadik szolgálati évtől kezdve pedig 1100 frt törzsfizetés és 330 frt lakásbéráltalányban s azonfelül minden további öt év után 110 frt évötödös korpótlékban részesülnek.

Végül az elemi iskolai segédtanítónői állásokkal szintén három évi próbaidő fentartása mellett 600 frt évi fizetés jár.

Azonkívül a felsorolt összes állásokkal a törzsfizetés és a korpótlékok alapján megszabandó szabályszerű nyugdíjigény van egybekötve.

A polgari iskolai tanítónői állásokra polgári iskolai tanítónői oklevéllel biró egyének, az elemi iskolai állásokra pedig okleveles tanítónők pályázhatnak.

Az összes állásokra csak 18-ik életévüket betöltött, feddhetlen előéletű oly magyar állampolgárok tarthatnak igényt, a kik a magyar nyelvet szóval és irásban teljesen birják s a kik — amennyiben a székesfővárosnál rendszeres állásra megválasztva nincsenek — 40-ik életévüket még be nem töltötték.

Az összes folyamodók pályázati kérvényükhöz csatolni tartoznak születési bizonyítványukat, okleveleiket és egyéb végzett tanulmányaikra, valamint eddigi alkalmaztatásuk és működésükre vonatkozó okmányaikat. Azonkívül, a kik még a székes-fővárosnál alkalmazásban nem állanak, kifogástalan egészségi állapotukat hatósági orvosi bizonyítvánnyal, feddhetlen előéletüket pedig hatósági bizonyítvánnyal igazolni tartoznak.

A jelen pályázat alkalmával előnyben részesülhetnek azok, a kik az illető állásra megkivánt minősítésnél magasabb minősitéssel bírnak, valamint az elemi iskolai állásoknál azok a nők is, a kik a népiskolai törvény 86. és 118. §§-aiban megkivánt előtanulmányokat, t. i. felső nép-, vagy polgári iskola teljes befejezését igazolni tudják.

A pályázati kérvényhez megkivánt összes okmányok vagy eredeti példányban, vagy pedig közjegyzőileg hitelesített másolatban csatolandók.

A pályázati kérvényben tüzetesen és világosan megjelölendő minden egyes állás, melynek elnyeréséért az illető folyamodik. Különösen az elemi iskolai pályázati kérvényekben határozottan kiteendő, vajjon az illető esetleg segédtanítónői állásra is pályázik-e vagy sem, mert ellenkező esetben az ilyen pályázót a segédtanítónői állások betöltésénél figyelembe nem veszik.

Mindazok, a kik a felsorolt állások valamelyikét elnyerni óhajtják, nyujtsák be magyar nyelven szerkesztett s az imént előadottak értelmében pontosan felszerelt kérvényeiket ivenkint 50 kros bélyeggel (a bélyegtelen mellékleteket ívenkint 15 kros bélyeggel) ellátva, Budapest székes-főváros tanácsához címezve legkssőbb *1895. évi május hó 20-án, déli 12 óráig* a tanácsi iktató-hivatalba (IV. ker., Lipót-utcza, új városház, földszint 3. ajtó).

Később érkező, vagy kellően fel nem szerelt folyamodványokat azonnal vissza utasítják.

*

A Mária Dorothea Egyesület közgyűlése. Márczius 31-én tartott közgyűlésén ünnepelte a M. D. E. 10 éves jubileumát. A közgyűlés gróf Csáky Albinné elnöklete alatt a szokottnál is nagyobb érdeklődéssel folyt le s közéletünk számos kitünősége tisztelte meg a jubileumi közgyűlést megjelenésével. A tagok buzgalmáról oly meleg hangon mondott elnöki elismerés, nagy lelkesedést keltett a tagok körében s a köszönetszavazások során általános helyesléssel vették tudomásul azt az elismerést, melyet Komáry Erzsébet főv. tanítónő, Zirzen Janka és a «Nemzeti Nőnevelés» iránt a tanítónők nevében nyilvánított. Az elnöknő irodalmi emléket is állított az egyesület tíz éves fenállása alkalmából s ez által

a jubileum kinőtt a közgyűlés keretéből. Az elnöknő felkérésére ugyanis az összes magyar lapok megemlékeztek e napon a «Mária Dorothea Egyesület» hasznos tevékenységéről, s dicsérettel ismertették a magyar tanítónők törekvéseit. Sőt több fővárosi napilap külön mellékletet adott ki a közgyűlés alkalmából. Ezeket a «mellékleteket» az egyesület buzgó elnöknője szerkesztette, megszólaltatván a «nőkérdésben» csaknem az összes magyar írónőket és számos kitünő hölgyet a magas arisztokráczia köréből. A «Fővárosi Lapok», az «Egyetértés», a Magyar Ujság», a «Magyar Hirlap», a «Budapesti Hirlap» és «Pesti Napló» hasábjain több mint 70 magyar nő mondja el e tárgyról benyomásait, érzéseit, gondolatait. A szétszórtan megjelent czikkeket egy füzetbe foglalva is kiadta Fekete József, a Magyar Szalon áprilisi számába gyüjtve össze azokat. Mi a sok czikkből Kállay Béniné sz. gr. Bethlen Vilma czikkét reprodukáljuk mai füzetünkben, a többiek munkásságának emlékét az alábbi névsor közlésével örökítve meg. Esetleg kikerülhette figyelmünket egy-egy dolgozat, legjobb tudomásunk szerint azonban a következők dolgozatai jelentek meg a jubileum alkalmából: özv. gr. Csekonics Jánosné, gr. Károlyi Istvánné, gr. Csáky Albinné, őrgr. Pallavicini Edéné Majláth Etelka, Hertelendy Lászlóné gr. Csáky Lóra, gr. Batthyány Gézáné, özv. br. Sennyei Lajosné, br. Kemény Kálmánné, gr. Teleky Gézáné, br. Jósika Sámuelné, özv. gr. Kornis Miklósné, br. Vécsey Józsefné, gr. Csáky Gyuláné, Forinyák Gyuláné, gr. Somsich Adolfné, gr. Festetits Andorné, gr. Pejacsevich Tódorné, Berzeviczy Albertné, gr. Pejacsevich Katinka, Széll Kálmánné, Nessuna (gr. P. O.), Ambrozóvics Meszlényi Ilona, Zirzen Janka, B. Büttner Lina, gr. Ráday Irma, br. Barkóczyné Dömők Antónia, Csapó Róza, Nagymama (gr. Z. J.), Czóbel Minka, Karlowszky M. Ida, Leövey Klára, G. Büttner Julia, Neumann Árminné, Szalay Fruzina, Bernriederné Széll Ilona. gr. Somsich Aurelné, Dániel Ernőné, br. Vécsey Pauline, E. Mikes Róza, Ludányi Bay Ilona, csepini Adamovich Béláné, Jankovich Mária grófnő, Kállay Béniné, Somssich Eszter, Wohl Janka, Básze1 Aurelné, Zilahy Ágnes, gr. Pejacsevich Jolán, Breger Adél, zágoni br. Szentkereszty Irén, Wilczek Iphigenia, gr. Wilczek Anna, Nemessány Adél, Sennyey Mimi, Malcomes Gizella báróné, Herman Ottóné, Schwarczel Adél, Lőcsei Vilma, K. V., Lázárné Kasztner Janka, Gyarmathy Zsigáné, Beniczkyné Bajza Lenke, Csiky Kálmánné, Gönczy Etelka, Dorogsághy Dénesné, Beksics Gusztávné, Geöcze Sarolta, Hentaller Alma, Molnár Mária, Sebestyénné Stetina Ilona, Székely Irén, Litschauer Teréz, Kalocsa Róza, Faylné Hentaller Mária, Litvay Viktória, Benczur Zsuzsanna, Ehrenheim Schitrer Ilona, Steinitzer Vilma.

*

A M. D. E. tavaszi mulatsága. A budapesti tanítónő-szakosztály legutóbbi üléseit a szakelőadásokon kívül egy tavaszi mulatság rendezésének kérdése is foglalkoztatta. Az áprilisi ülésen, melynek fő vonzóerejét Torday Grail Erzsi művészi szavalatai képezték különösen sok tag jelent meg s elhatározták, hogy egy 200 tagból álló rendező-bizottságot alakítanak (több mint 140 tag jelen volt a határozathozatalnál), mely bizottságnak feladata lesz a Margitszigeten tombolával egybekötött tavaszi mulatságot rendezni. A tanítónői szakosztály, — melynek tagjai

nagyobbára fővárosi tanítónők — a mulatság jövedelmét a «Tanítónők Otthoná»-nak kibővítésére fogja fordítani, vagy esetleg egy olyan alapítvány létesítésére, melynek odaitélése a szakosztály joga lesz, s melynek jótéteményében első sorban a tanítónői szakosztály tagjai részesülhetnek. Hogy a bizottság minél nagyobb jövedelmet biztosítson, csekély belépti díjban állapodott meg. Egy jegy ára 1 frt lesz, melyben hajó-jegy és a szigetre lépés joga bennfoglaltatik. A tombolajegyek ára 10 kr. lesz ; és minden 10 tombolajegyre legalább egy nyeremény fog esni. Tombola tárgyak gyűjtésére a bizottság ez úton is felkéri tagjait. Az ajándékozott tombola-tárgyak a rendező-bizottság elnökéhez, *Héder Sándorné* úrnőhöz (*Izabella-utcza 42.*) küldendők. Itt lehet a rendező-bizottság tagjaiul is jelentkezni azoknak, kik az alakuló ülésen jelen nem levén, a névsorból esetleg kimaradtak. A bizottság a mulatság napjául egyelőre junius 6-át jelölte meg, mivel csütörtöki nap lévén, a főv. tanítónők nagy számának részvételére lehet e napon számítani.

*

A Mária Dorothea Egyesület győrvidéki köre f. évi márczius hó 31-én felolvasó gyűlést rendezett, mely alkalommal a győri közönség, tömeges részvétele által újólag bebizonyította, hogy élénk és jóakaró figyelemben részesíti az egyesületet. A műsor érdekes és változatos volt, először dr. Karácson Imre kath. tanítóképző-intézeti igazgató olvasta fel «Tanulmányait a török irodalom köréből». Értekezése a közvetlenség erejével hatott, mert a tudós felolvasó személyes tapasztalatok alapján ismertethette úgy a török viszonyokat, melyeket ismételt utazásai alkalmával alaposan megfigyelt, mint a török irodalmat, melyet ő, ki a török és arab nyelvet behatóan tanulmányozta, eredeti szépségében ismer és élvez. Érdekes tárgya valamint vonzó előadási módja által nagy élvezetet szerzett hallgatóinak. E felolvasást Bürgmayerné Staab Éva szép hegedűjátéka követte. Nevezett úrnő, ki a helybeli filharmonikus egyesületnek kiváló tagja, ez alkalommal Beriot «Fantaisie Scène de Ballet»-jét adta elő tökéletes technikával, nagy erővel és mind a mellett lágyan és szívhezszólóan.

Ez után Rötzer Etelka áll. polg. leányiskolai tanítónő vont párhnzamot Petőfi és Körner költészete között. A közönség nagy figyelemmel kisérte a felolvasást és tetszését élénk éljenzéssel fejezti ki. Majd az áll. tanítónőképző intézet növendékei énekeltek egy csinos kardalt.

A legközelebbi felolvasó gyűlés idejéül f. évi május hó közepe tüzetett ki.

*

Fürdői kedvezmények. A Mária Dorothea Egyesület tanítással és neveléssel foglalkozó nőtagjainak a következő fürdői kedvezményeket eszközölte ki az 1895. évre:

1. Czemétén, Eperjes mellett, több tag kaphat az egész idényben ingyen szobát az egyesület üdülőházában.

2. Herkules fürdőben, Krassó-Szörény megyében, az egész idényben minden hónapban más-más két tag kaphat egy közös szobát és gyógykezelést ingyen, zene- és fürdődíj-elengedést.

3. Rankherlányban (Abauj-Torna megyében) az egész idényben

minden hónapban más-más két tag kaphat ingyen szobát és gyógykezelést ingyen, zene- és fürdődíj elengedését.

4. Szent László fürdőben, Nagyváradon, junius és augusztus hónapra egy II. osztályú szobának és a fürdőnek ingyen használatát kapta; ezenkívül 3 tanítónő vagy nevelőnő ingyenes fürdőt használhat.

5. Pöstyén fürdőben az egyesületnek 3 tagja kap az egész idényre a fürdők árából 50% engedményt azon feltétellel, hogy a lakás mindenkor a fürdői főbérlet lakóházaiban veendö fel.

6. Buziás fürdőben május 15-től junius 30-ig és augusztus 15-től szeptember 30-ig a szoba és fürdő árából 50% engedményt, a zene és gyógydíjnak pedig III. osztályát fizetik az egyesület tagjai.

7. A budai Erzsébet sósfürdőben az egyesületnek tanítónő tagjai minden bérletjegynél 2 azaz két forint engedményt kapnak.

8. Koritnicza fürdőben az egyesületnek egy tanítónő tagja kap félárú lakást, ingyen fürdőt, zene- és gyógydíj elengedést.

9. Feketehegy fürdőben az egyesületnek egy tagja junius, augusztus és szeptember hónapban az összes költségek, azaz ellátás, lakás, fürdők, gyógy- és zenedíj felét fizeti.

10. A Mária Dorothea Egyesületnek tanítónő és nevelőnő tagjai Csíktusnád fürdőben zene- és gyógydíj-elengedést kapnak.

11. Gyertyánliget fürdőben az egyesületnek 2 tanítónő vagy nevelőnő tagja az elő és utóidényben a lakás árából 50% engedményt, a főidényben 20% engedményt kap, ingyenes meleg vasas ásványfürdőket, ingyenes gyógykezelést, a zene- és gyógydíj teljes elengedését és a hidegvíz gyógyintézetben is 50% engedményt élvez.

12. Trencsén-Teplicz fürdőben augusztus és szeptember hónapban az egyesület egy tanítónő tagja kap ingyen fürdőt és ingyen szobát a «Garni» szállóban.

13. Stubnya fürdőben az egyesületnek tanítónő tagjai és azoknak családtagjai a gyógy- és zenedíj alól felmentetnek.

14. Héviz fürdőben, Keszthely mellett, az egyesületnek két vagyontalan tanítónő tagja kap 3—3 hétre teljes fürdődíj- és gyógydíj-mentességet.

A kedvezményeket elnyerni óhajtó egyesületi tagok bélyegtelen kérvényeiket az egyesület elnökségéhez címezve Budapestre, IX. ker. Pipa-utcza 33. sz. alá sziveskedjenek mielőbb beküldeni.

*

A M. D. E. fiumei köre a következő levelet intézte az egyesület választmányához:

«A T. Választmány f. hó 18-án beérkezett évi jelentését köszönettel vettük. Körünkre vonatkozó ama kitétel: «az olasz lakosság idegenkedése miatt sok nehézséggel kell küzdeniök» — jelentésünkben elő nem fordult, azért módosítását kérjük.

Körünk Fiume lakosainak jóindulatát, támogatását élvezi, az idegenkedéssel vádolni sem oka, sem joga. Ha e közlemény köztudomásra jutna, méltó felháborodást keltene a közönség minden rétegében.

Kérjük a félreértést oly módon helyreigazítani, hogy erről mindazok értesüljenek, kik az első jelentést megkapták. A kik viszonyainkat

ismerik, meg fogják érteni, hogy e kívánságunk teljesítése körünk létkérdése.

Fiume, 1895 márczius hó 19-én. Kiváló mély tisztelettel a fiumei kör nevében *Gross Leopoldin*, elnök.

A választmány a levelet tárgyalván arra a következő választ adta: Gross Leopoldin úrnőnek a fiumei kör elnökének. Mély tisztelettel van szerencsék értesíteni Nagyságodat, hogy az anyaegyesület választmánya készséggel egyezik bele az 1895. évi közgyűlési jelentésnek a fiumei körre vonatkozó következő pontjának helyreigazításába: «az olasz lakosság idegenkedése miatt sok nehézséggel kell küzdeniök».

Legyen kegyes Nagyságod a fiumei kör tisztelt tagjainak becses tudomására hozni, hogy az anyaegyesület választmánya a fent említett kifejezéssel Fiume lakosságát a legtávolabbról sem akarta megsérteni és ez a szó «idegenkedés» csupán a beszüntetett egyik magyar nyelvű ingyenes tanfolyamra vonatkozott. Sajnálatunkat a kifogásolt pont felett az egyesület hivatalos közlönyében a «Nemzeti Nőnevelés» legközelebb megjelenő számában is készséggel nyilvánítjuk, azon reményben, hogy ezzel minden további félreértést teljesen megszüntetünk.

Budapesten, 1895 márczius 27-én. Mély tisztelettel maradunk a M. D. E. választmánya nevében

Radnay Jenőné, titkár. *Özv. Herich Károlyné*, alelnök.

*

Az 1848-iki tanügyi kongresszusról érdekes kis füzetet bocsátott ki *Péterfy Sándor*, a VI. ker. polg. tanítónőképző-intézet tanára. Ma, midőn Magyarország közoktatásügyének munkásai ismét egyetemes kongresszusra készülnek, érdekesnek tartjuk e füzetkéből ide iktatni a nőnevelés ügyében hozott kongresszusi határozatokat:

1. Népnevelésügyünk fölvirágoztatásának főtényezői az anyák levén, szükséges, hogy a leányok nevelésére az állam kellő gondot fordítson.

2. A nőnevelésügy emelkedése tanítónőképző-intézetek felállítását feltételezi. Csak az oly nőknek engedtessék meg a magán nőnevelő-intézetek felállítása, a kik a tanítónő-képző intézetekben bizonyítványt szereztek; ilyen bizonyítvány nélkül egy nő se foglaljon állást se a nyilvános iskolákban, se a kisdedóvodákban, se a magán nevelő-intézetekben.

3. Addig is, míg tanítónő-képezdéket állítana fel az állam, a neveléssel és tanítással foglalkozni óhajtó nők, a rendezett férfitanítóképezdékben szerezzék meg a tanítónői bizonyítványt, a mely minden magán, kiváltképen pedig a nyilvános alkalmazásnál tekintetbe veendő.

4. A magánjellegű felsőbb leánynevelő-intézetekre és leányiskolákra nézve állíttassék fel az ország köznevelési alapelveinek és a nemzeti iránynak megfelelő nevelési és tanítási rendszer, mely nem zárja ki az idegen nyelvek tanítását.

5. Állapíttassék meg a magánjellegű alsóbbfokú nőnevelő-intézetek és leányiskolák tanterve és nevelési rendszere is és vonassanak azok is a tanügyi közigazgatás körébe: mert az ország minden zugában vannak olyan magán leánynevelő-intézetek és leányiskolák, a melyekben a

növendékek közönségesen csak varrást és kötést, meg legfeljebb egy kis olvasást és írást tanulhatnak és így a leánykákat sem az igen fontos gazdasszonyi, sem pedig a magasztos anyai kötelességek teljesítésére elő nem készíthetik.

6. Szervezni kell a nyilvános leányiskolákat. Jelesen:

7. A leányiskolák épen úgy, miként a fiuiskolák, államilag kormányoztassanak és a fiuiskoláktól elkülöníttessenek.

8. A leányiskolák tanterve akként alkotandó meg, hogy ezek az iskolák a növendék-leányokból magukat és hozzátartozandóikat boldogítani, és honleányi tisztjöknek helyesen megfelelni képes nőket nevelhessenek; ehhez képest a varrás, fonás és más egyéb női kézimunka tanítása mellett a leányiskolák rendes tantárgyaiúl vétessék: a vallás- és erkölcstan, a nő hivatásának ismertetése, olvasás, írás, levelek és egyéb szükséges iratok fogalmazása, fejbeli és írásbeli számolás, egészségtan, háztartástan, természettan, természetrajz, földrajz, nemzetünk történelme, világ-történet és ének. A leányiskolákban az egyes tantárgyakat a nő hivatására való tekintettel és rövid velős kivonatokban kell tárgyalni.

9. Minden 6 éves leány betöltött 12 éves koráig iskolázásra kötelezteassék s a rendes iskolákból kikerülő leánykák számára ismétlő, illetőleg továbbképző tanfolyamok szerveztessenek. Hol kisdedóvó intézetek is léteznek, ott a serdültebb leányoknak alkalmat kell adni arra, hogy a kisdedekkel való helyes bánásmódot félévi gyakorlat útján elsajátíthassák.

10. A tanítóképezdékben is kiváló gond fordítandó a nőnevelés elméletére.

11. A nőnevelők, tanítók és tanítónők a férfi nevelőkkel és tanítókkal egyenlő díjazásban részesüljenek és annak idején rendes nyugdíjban részesüljenek.

12. A nőneveléssel kapcsolatban álló nőcseléd-ügy is rendezendő és a szolgáló-leányok a vasárnapi iskolák látogatására kötelezendők.

13. A magánosok által fentartott, mintaszerűleg berendezett és vezetett nőnevelő-intézeteket vegye az állam pártfogásába és támogassa azokat; a czélnak meg nem felelőket pedig szüntesse meg.

*

A nők az érettségi vizsgálaton. *Dr. Herczegh Mihály* egyetemi tanár, a «Magyar Ujság» márczius 18-iki számában egy érdekes tárczaczikkben foglalkozik a nőknek orvosokká és gyógyszerészekké leendő képeztetésének kérdésével. E képeztetés alapfeltétele az érettségi vizsgálat letevése levén, e kérdésben a következőképen nyilatkozik: «Antropologusok bizonyítják, hogy a leánynövendékek egyenlő körülmények közt semmiféle tudományban sem állanak hátrább mint a fiatal emberek és ezt annak tulajdonítják, hogy a két nem agybeli fejlettsége tökéletesen egyenlő. A nőnek ép oly lelke van mint a férfinak, a női lélek ép oly szellemi alaperőkkel bír mint a férfi, a nő tehát szintoly tanulmányképes mint a férfi.

Épen azért, ha a szükséges előtanulmányokat megszerezték, a nőket csupán csak azért, mert nőknek születtek, az érettségi vizsgálat

letevésétől eltiltani sem méltányos, sem helyes, sem igazságos. A nemi különbség nem lehet ok a megtagadásra.

A mi pedig a nőknek az érettségi vizsgálatra bocsáttatását illeti, erre nézve az én véleményem az, hogy az érettségi vizsgát a nőkre nézve is azon föltételekhez kellene kötni, hogy a 8 éves gimnáziumi tanfolyamot ők is nyilvánosan kijárják. Mert általán véve csak nyilvános oktatás útján fejlődik ki az értelem, és az itélőképesség annyira, hogy az illetők majdan az egyetemen kellő sikerrel végezzék tanulmányaikat.

Mivel azonban nálunk ez idő szerint ilyen női gimnáziumok nincsenek, megengedendő lenne nekik is ép úgy mint egyes fiuknak, a gimnázialis *magántanulás*. E tekintetben a nőket sem lehet szigorúbb feltételeknek alávetni, mint a fiukat. Ha aztán a gimnáziumot magánúton elvégezték, az érettségi vizsgálatra bocsáttatnának.

Hogy pedig ezen magántanulás által a nők a gimnáziumi tanfolyamot az évek számának összeirásával meg ne rövidíthessék: ezen visszaélésnek az által lehetne elejét venni, ha kimondatnék: hogy az érettségi vizsgálatot a nők is csak *állami felügyelet alatt* levő gimnáziumokban tehessék le és erre csak akkor bocsáthatók, ha bizonyítványaikból kitünik, hogy a nyolcz évet elvégezték s ez idő alatt minden előírt tantárgyat hallgattak.

A tárgyilagos igazság és méltányosság követeli, hogy az ilyen nők számára minálunk is megnyittassék a *gyógyszerészi* és *orvosi* tanfolyam, hogy itt a megkivántató és csak kitartó szorgalom útján elsajátítható szakismereteket megszerezvén, olyan önálló pályát teremtsenek maguknak, melyen fáradozásaik és tisztes munkájuk után becsületesen meg fognak élni.

Azon esetben, ha a nők elvégre mégis oda bocsáttatnának a gyógyszerészi és orvosi tanfolyamra: kétségkívül leghelyesebb lenne ha a nők kiképeztetése nem a férfiakkal vegyest, hanem külön intézetekben történhetnék. Mert így a figyelem kevésbé zavartatnék meg a nők és férfiak közötti eszmecserék, társalgás és egyéb mellékkörülmények által.

Mivel azonban az orvosi fakultáson ilyen külön tanintézetek a nők számára jelenleg még nálunk nem léteznek; addig is, épúgy mint egyes nyugateurópai országokban, meg kellene engedni, hogy az ilyen nők a gyógyszerész- és orvoshallgatókkal együtt járjanak az intézetekbe és együtt hallgassák az előladásokat.

Én azt gondolom, hogy ez az *együttesség* a mi ifjainkra is jó hatással lenne s a helyett, hogy fegyelmetlenséget okozna, ellenkezőleg, az ifjuság magaviseletében bizonyos előzékenységet és udvariasságot idézne elő.

Ha pedig a gyógyszerészi vagy orvosi tanfolyamra esetleg oly nő vétetnék föl, kinek magaviselete kifogás alá esik: az ebből eredő hátrányok megelőzésére ott vannak az egyetemi *fegyelmi* szabályok. Ezeket lehetne és kellene adott esetekben a nőhallgatókkal szemben is teljes szigorral alkalmazni.

Egyesek által tehát *kivételesen* esetleg elkövethető hibák miatt nem szükséges a közös tanintézetekből kizárni másokat is, kik tisztességes magaviselet mellett komoly feladatuknak megfelelni képességgel birnak.

A külföldi államok kétségtelen tényekkel bizonyítják, hogy azok a nők, kik a gimnázium befejezése után az orvosi tanfolyamra lépnek, legtöbbnyire olyanok, kik nemcsak a gyógyszerészi és orvosi ismeretek megszerzésére, sőt ezek gyakorlására, még tudományos irodalmi működésre is képességgel birnak.

Miért is félretéve az elavult régi szokásokban gyökeredző *ellenszenves érzületet*, tőlük a képesség hiányának czimén a gyógyszerészi és orvosi tanulmányokhoz való bocsáttatást megtagadni nem lehetne.

Még *nemi* életük sem szolgálhat ellenük semmiféle alapot az orvosi és gyógyszerészi pályáról való kizárásra akkor, midőn ezen pályán akarnának élni és megküzdeni az ezzel kapcsolatos nehézségekkel és fáradalmakkal.

Nincs a gyógyszerészi és a gyakorlati orvosi pályán semmi, a mi a nők hajlamaival ellentétben volna. Meglehet, hogy közöttük többeknek testi ereje nem engedi meg bizonyos műtétek végezését; ámde ez a férfiaknál is előfordul; mert a férfi orvosok közül sem végezi vagy végezheti mindegyik az összes műtéteket.

Más részről pedig a *női-* és *gyermekbetegségek* a legelőnyösebben lehetnének nőorvosok által kezelhetők.

Arra nézve tehát, hogy a nők a gyógyszerészi és az orvosi gyakorlattól elzárassanak, nem találunk elfogadható okot sem azoknak a természettől nyert képességében, sem a gyógyszerészi és orvosi pálya minőségében és sajátszerűségében.

A nőkkel előbb vagy utóbb, de szellemileg is meg kell mérkőznünk. A társadalmi viszonyok már odafejlődtek, hogy azt ki nem kerülhetjük.

Az életbeli ellentétek sokkal helyesebben egyenlíthetik ki egymást, ha a képességgel biró emberek előtt a cselekvés és versenyzés tere szabadon nyitva tartatik. Ekkor ki fog tünni, hogy a *nők a gyógyszerészi és orvosi pályán szükségesek-e, vagy fölöslegesek.* Ha fölöslegesek: úgy azok, kik erre a pályára léptek, nem igen fognak követőkre találni; az eziránti kedv és törekvés tehát megcsappan, önként elenyészik. Ha ellenben működésük hasznosnak és czélszerűnek bizonyul: akkor a női tevékenység a gyógyszerészi és orvosi gyakorlatban is elismerést, sőt támogatást is érdemel.»

*

Helyreigazítás. A M. D. E. ez évi jelentéséből nyomdai tévedés folytán kimaradt egy sor, a bárczajegyeket elárusítók névjegyzékének kimutatásából. Pótlólag közöljük itt a névsorból kimaradt nemeslelkű gyűjtők neveit, megjegyezvén, hogy a helyesen kimutatott gyűjtési végösszeget ez nem módosítja. *Filipp Paula* 1 frt, *Mezriczky Teréz* 3 frt, *Borszéky Sománé* 20 frt, *Válli Lászlóné* 3 frt, *Bárczy László* 8 frt, *Király Emma* 5 frt.

IRODALOM.

SEBESTYÉN GYULA. Az Árpádok története. 272 lap. Ara 1 frt 50 kr. Kiadja a Franklin-Társulat 1895.

Az igen díszes kiállítású kötet bővebb ismertetése helyett közöljük a munka «Előszavát»:

«Évek munkájának egy töredékét adom át e könyvben az olvasónak: az ezerből négyszáz esztendő történetét. Elbeszélem a magyar nép előrobogását a Fekete-tenger mellől, a honfoglalást, a magyar keresztény egyház és állam fölépítését és a magyar nemzet átalakulását a nyugati műveltség hatása alatt. Elbeszélésemben csak a legszükségesebb történeti anyagra szorítkozom: arra, a mit hazája történetéből minden művelt magyarnak tudnia kell. Kerülöm mindazt, a mi kétes és vitás s elbeszélésem nyugodt folyását nem zavarom meg a történetirodalom és tudomány pörös kérdéseinek fejtegetésével. Nem idézem tanuságtételre az egykorú irásokat és a későbbi korok iróit. Beérem történettudományunknak minden kétségen felül álló eredményeivel; a tudós műhelyébe nem vezetem be az olvasót.

Nem én érzem, nem is én mondom ki először, hogy a történettudomány nálunk nincs azzal a mélyen járó hatással a közszellemre és közérzületre, mint a művelt nyugati népeknél. E tény annál sajnálatosabb, mivel történettudományunk az utóbbi negyed század alatt rendkivüli mértékben terjedt, emelkedett és gazdagodott. A M. T. Akadémia, a Történeti Társaság, a vidéki szakegyesületek, a törvényhatóságok, egyháznagyok, főúri családok és egyének a történeti anyagnak roppant mennyiségét tették közzé.

De a Monumenták tiszteletet parancsoló gyűjteménye, a szapora oklevéltárak, a minden térre beférkőző monographiák hosszu sora és az ezeket kisérő irodalom csak a tudósnak van nyitva és a tudománykedvelők kis seregének. Minél lázasabb az ő munkásságuk és érdeklődésük az új meg új publikációk iránt, annál jobban megfeledkeznek a nagy olvasó közönségről, a mely hiába sóvárog kutatásaik eredménye, a tudomány vívmányai után. Történettudósaink a bányákban, érczkohókban

végzik munkájukat. Tömérdek az a nemes ércz, a melyet a mult századok sötétségbe temetett rétegeiből napfényre juttattak; a kohók is serényen dolgoznak, zúzzák, olvasztják az érczet és a nemes fémrudak garmadáit szolgáltatják be a nemzet szellemi kincstárának erősen elzárt és jól őrzött kamrájába. Nagyon kevés az, a mit pénzzé vernek belőle; ez a kevés is alig kerül forgalomba.

Távol van tőlem, hogy történettudósaink érdemeit kisebbítsem. Nem is az arra való egyéni képességek hiányában, hanem történettudományunk fejlődésének irányában látom azt az okot, a melynél fogva irodalmunk emez ágában csaknem kizárólagosan az anyaggyűjtés uralkodik s hogy a tudós háttérbe szorítja, lenyügözi, nem hagyja talpra állni az írót. Pedig a tudományt — e téren legalább — csakis az író plántálhatja át az olvasó közönség lelkébe. Dicséret és hála illeti meg a kevés kivételt; de elmondhatjuk, hogy a míg történettudományunk az utóbbi emberöltő alatt oly magasra emelkedett, történetirásunk alig rebbentette meg szárnyait. Ha a magyar olvasó — nem a népet, hanem a műveltebb osztályokat értem — hazája történetében óhajt lapozni, ma is csak két véglet közt választhat: Horváth Mihály és Szalay László nagy munkái ajánlkoznak egyfelől, az iskolai kézikönyvek vékonyka füzetei másfelől. De amazokban a közelség miatt a sok fától nem látja meg az erdőt; emezekben a nagy távolságból az erdő jobban áttekinthető ugyan, de az erdőnek sem illata, sem zaja nem hat el az olvasóig. Az arany középútra rávezet a művelt nyugati népek irodalmának példája. Történettudósaink ma még úgyszólván csak maguknak, vagy egymásnak irnak. Azt hiszem, nem esnék csorba hivatásuk méltóságán, ha a nagy közönségre is ügyet vetnének. Ez pedig nem az anyag bősége, a tárgyalás kimerítő volta és exakt módszere után kivánkozik, hanem az anyagban megnyilatkozó szellem után eseng s gyönyörűségét abban a formában fogja találni, a melyet ez a szellem az író egyénisége által magának megteremt.

Minél több az ily értelemben írt monographia, annál kevesebb szükség van az egész nemzeti történetet összefoglaló nagy munkákra, a melyeket mindinkább az Ismerettárak sorsa fenyeget. Lapozgatunk bennök, ha tényeket, adatokat, szóval felvilágosítást keresünk náluk; igen tisztelt, becses jóismerősök, de meghitt barátainkká nem válnak. Annak a történetírónak, a ki tudományát a szó igaz értelmében népszerüsíteni akarja, egyenlő mértékben számot kell vetnie közönségének szükségével és idejével. A történetírás nálunk is, másutt is legtöbbet szenved s legnehezebben bír szabadulni a nagy foliánsok lidérczenyomásától. Az a művelt olvasó, mondjuk: orvos, ügyvéd, mérnök, kereskedő, hivatalnok stb. stb., a ki a mindennapi élet küzdelmei közepette csak-

nem lopva használja fel egy-egy óráját arra, hogy a tudomány és irodalom világába is betekintsen s esetleg a nemzeti multba óhajt visszaszállani: szórakozást, üdülést, élvezetet s megnyugvást csak oly munkában találhat, a mely kép után képet tár eléje és lehetővé teszi, hogy a hány órát fordít az olvasásra, annyi emberöltőt, annyi százado télen táj a multból. Olyan magyar történetünk, a mely monumentális nagy munkáink és az ösztövér iskolai kézikönyvek végletei között ily hivatást teljesíthetne, ma nincs. Ma még kevésbbé, mint századunk elején. Ez a szükség bátorított rá, hogy gyönge kézzel nagyot merjek s annak a munkának megírásába fogjak, a melynek bemutatott töredékéhez ezt a hosszú előszót írom.

Nem szabadkozom ellene, hogy a hosszú előszókról mondott itéletet reám is ne alkalmazzák. Belenyugszom, hogy nem egyéb az mentegetődzésnél, sőt az ellen sem tiltakozom, hogy a mentegetődzésben benne van az önmagam ellen fordított vád is. Ennyit kötelességem volt bevallani, a többit elvégzem magammal: a közönséggel szemben pedig védjen meg könyvem — ha tud. Még csak arról tartozom számot adni, hogy miért bocsátottam közre e töredéket.

Munka közben úgy fordultak körülményeim, hogy tanulmányaimat abban hagyva, egyelőre le kellett tennem a tollat. Abból, a mit megírtam, az Árpádok korszakának története kerek egész. Megállhat magában is. Ez a körülmény megengedte, más tekintetek viszont megkövetelték a közzétételt. Munkámnak e része már teljesen készen volt, mikor Pauler Gyula alapvető fontosságú munkája az Árpádok koráról megjelent. Az ezredéves nemzeti ünnep alkalmat szolgáltat kiadóinknak, hogy történetünket népszerű alakban többfélekép is megírassák: az Athenæum- és a Wodianer-czég már meg is indította illusztrált nagy vállalatait, a melyeket bizonyára más kisebbek is követni fognak. Ily körülmények közt vétettem volna magam és a történeti igazság ellen, ha nem gondoskodom róla, hogy munkám megírt része napvilágot lásson. Nem tolakodik a nagyok közé, szerény helylyel beéri; de foglaljon helyet az egykorúak közt, a kik közül egyik sem idősebb nála. Tudom, hogy az irodalmi kritikát ez által követelőbbé teszem vele szemben: sebaj, csak legyen az télet igazságos.

De minek is erősítgetném, hogy csak a szerzői kötelesség parancsát követtem; minek is tagadnám, hogy egy másik húr is megrezdült lelkemben, a mely ugyanezt követelte. Nemzetem szeretete és ezer éves multunk iránt egyaránt arra ösztönzött, hogy csekélyke adományommal én is az ünneplők közé álljak. Szerencsés leszek, ha adományom méltónak fog itéltetni; boldog, ha azt, a mire ez előleggel köteleztem magam, a sors megengedi beváltanom.

*

TAPASZTALATI LÉLEKTAN. Felnőttek számára. Több lélektani munka alapján szerkesztette: özv. *Veres Pálné*, szül. *Beniczky Hermin*. Kiadja az «Országos Nőképző-Egyesület» 1895. Ára 1 frt.

Mielőtt az előttem fekvő érdekes könyvről beszélnék, lehetetlen annak szerzőjéről nehány szóval meg nem emlékeznem. Mert e könyvnek becsét az ő neve tetőzi be, az a név, mely nőnevelésünk ügyével örök időkre össze van forrva.

A fiatal nemzedék, mely ma már a fővárosban és vidéken mindennemű jól szervezett leányiskolát talál, jóformán el sem képzelheti, milyen sötétség borította a nőnevelés ügyét hazánkban egy negyedszázaddal ezelőtt. De mi régiek, mi nagyon jól emlékszünk arra a sötét időre és tudjuk, mily halhatatlan érdemet szereztek mindazok, kik abban a mély sötétségben lelkesülésük szent lángján meggyujtották a haladás és felvilágosulás szent szövetnékét, hogy az bevilágítson egy messzemessze jövőbe!

Özv. Veres Pálné, az Országos Nőképző-Egyesület lelkes Elnöke első helyen áll ezek között.

Nem ismerve akadályt és fáradságot, lánglelkével meg tudta nyerni nemes eszméjének Magyarország legkiválóbb hölgyeit, hogy melléje sorakozva letegyék alapkövét magasabb nőnevelésünk épületéhez.

Az az eszme égett lelkében, hogy a nőknek is meg kell nyitni az útat a magasabb művelődés felé, hogy a magyar nemzet csak úgy állhat meg más művelt nemzetek mellett, csak úgy lehet boldog, ha női felvilágosultak és műveltek, ha hevülni tudnak minden jó, szép és igazért s méltó nevelőivé fejlődnek a jövő nemzedéknek.

Megnyugvással és önérzettel tekinthet immár művére; mert megérte, hogy a gyenge csemete, melyet annyi gonddal és szeretettel ápolt, terebélyes fává növekedett s hogy ezer meg ezer kebelnek örök hálája kiséri minden léptén.

De — mint ő maga mondja — «ha valamely eszmének jóravalóságától, áldásos voltától át vagyunk hatva, ez folyton sarkal oly eszközök keresésére, melyek czélhoz vezetnek» — úgy a lelkesülés lángja most is ég keblében; ez a könyv, melyet élete alkonyán megtört testtel ágyhoz bilincselve írt, tanuságot tesz róla.

Nőinket felvilágosítani, lelkükben fenkölt gondolatokat ébreszteni, őket komoly törekvéseknek megnyerni s az üres és felszínes életmódtól elterelni, képezi e könyvnek is alapgondolatát, vezéreszméjét.

Szerző előszavában a következő főbb pontokban állapítja meg könyvének czélját: «A nevelés sikerének előfeltétele, az ön- és emberismeret. Az emberi szellem életének tudományos megismerésére és

fokonkénti fejlesztésére a tapasztalati lélektan van hivatva utbaigazitást adni. Ez okból tehát mindenekelőtt a lélektan tanulmányozása felé kell fordulnunk.»

«Az önismeret és emberismeret a bölcsesség előcsarnokába vezetnek. A bölcsesség a magasabb értelmi felvilágosodás mennyei kincsében, a bölcsességben való élésben keresendő.»

«..... Forrón óhajtottam nőtársaim figyelmét az ön- és emberismeret fontosságára felhivni, mely ismeret a bölcsesség forrása, a melyből a vallás, a tudomány és igazságszolgáltatás egyaránt merít. Óhajtásom, hogy mi nők is merítsünk e forrásból s ez által erős vágy ébredjen lelkünkben, az igaznak és Isten országának befogadására.»

A könyv czímlapján olvassuk, hogy Veres Pálné a könyvet «több lélektani munka alapján» *szerkesztette*. Jól tudjuk, hogy valamennyi tankönyv — és ezt is ezek közé kell sorolnom — többé-kevésbbé nem eredeti, hanem már meglévő ismert művek nyomán készül. Nem azon fordul tehát meg a kérdés, hogy: *mit?* hanem *hogyan?*

Minden a kéztől függ, mely az anyagot formálja és a szellemtől, mely azt áthatja.

Ez a forma és ez a szellem adja meg Veres Pálné könyvének legfőbb becsét s meg vagyok róla győződve, hogy kedves olvasmány lesz mindazok számára, a kik egy-egy szabad órát szakítva maguknak, lelkileg üdülni és üdülve tanulni óhajtanak.

A könyv a bevezetésen kívül három főrészre oszlik. Az *első* részben, mely «*a lelki életről általában*» szól, az életerő különféle jelentőségei és fokai az öntudat és a lélek szerve képezik a magyarázat főbb tárgyait.

A *második* rész a «*lelki élet különféle nyilvánulásaival*» foglalkozik és öt, érdekesnél-érdekesebb szakaszt foglal magában. Ezek: az *érzéki észrevevés*, az *emlékezet*, a *képzelem*, az *értelem* és *ész*.

Nem bocsátkozhatom a könyv részletes ismertetésébe, de azt se mulaszthatom el, hogy egyik vagy másik fejezetre a figyelmet fel ne hívjam; ilyenek az emlékezet, képzelem és ész alatti szakaszok egyes fejezetei. Felette szépen és világosan fejti ki a *képzelőtehetség becsét* oktatás tekintetében; nemkülönben *az eszme és eszmény* mibenlétét és az életben való nagy jelentőségét. «A lélek» — mondja többi közt — «behat saját mélységébe s az érzékfelettinek szemléletéhez a végtelenhez jut el. Ebben a tiszta szellemi spherában feltalálja a lélek minden létezőnek ősalapját, minden törekvésnek mintaképét, ezen eszményekben: Istenség, igazság, szépség, jóság, szabadság.

Ész, szent eszményi érzelmek, eskölcsi szabad akarat.

A *harmadik* rész czíme: «*a lelki élet állapotváltozásai*» és két

szakaszból áll: 1. *Az érzelmekről.* 2. *Az akaratról.* Az érzelem világával foglalkozó rész a nő-olvasó érdeklődését talán leginkább fogja megragadni.

Szerző czélját teljesen elérte, midőn azon óhajának ad kifejezést, hogy világos stylusban irt könyvet akar nyujtani a nőknek, hogy azt otthon mások segitsége nélkül is tanulmányozhassák.

A kerek 100 oldalra terjedő könyv irálya egyszerü, tömött, de mindig világos és ment minden phrázistól és szószaporitástól. Érthető, világos irálya mellett tartalmassága az, a mi a legbecsesebb ilynemü könyveink közé állítja Veres Pálné szép munkáját.

Mindenki haszonnal és élvezettel fogja olvasni e művet, miért is a legmelegebben ajánlom főleg fiatal anyák és tanítónőtársaim figyelmébe.

Freund Vilma.

*

ARANY JÁNOS BALLADÁI, *Zichy Mihály* rajzaival. Royal folio, facsimile kiadás; az eredetinek vonásról vonásra hü hasonmása. A balladáknak a művész által sajátkezüleg leirt teljes szövege, körrajzokkal, initialékhoz csatolt illusztrácziókkal és «Cul de lampe»-okkal (záró-rajzokkal) van ellátva. Több balladát önálló nagy compositiók, albumlapok is illusztrálják. Egy-egy ballada ára terjedelméhez, az illusztrátiók számához képest 2—5 frt.

Részint megjelentek, részint reproductió alatt vannak:

A Walesi bárdok 1 albumlappal, 2 szövegillusztrátióval 3 frt. Hídavatás 1 albumlappal, 4 szövegillusztrátióval, Borvitéz 4 szövegillusztrátióval, Éjféli párbaj 1 albumlappal, 3 szövegillusztrátióval, Ágnes asszony 1 albumlappal, 7 szövegillusztrátióval, Ünneprontók 1 albumlappal, 3 szövegillusztrátióval, V. László 5 szövegillusztrátióval, Egri leány 10 szövegillusztrátióval, Zách Klára 5 szövegillusztrátióval, Tengeri hántás 5 szövegillusztrátióval, Török Bálint 10 szövegillusztrátióval Szibinyáni Jank 1 albumlappal, 9 szövegillusztrátióval 2 frt 50 kr.

Nagy költőnk halhatatlan alkotásai közül talán a balladákról mondhatni el leginkább, hogy a figyelmesebb vizsgáló előtt a gyönyörködésnek mindannyiszor felfrissülő forrásait tárják föl. Ezért e balladák fejtegetésére és magyarázatára irodalmunknak legkitünőbb æstheticusai szentelték idejöket és fáradságukat.

De minden kommentár között bizonyára legkedvezőbb és legvonzóbb az, a mit egy genialis festőművész adhat, a kinek képzelete a költő szellemi alkotásait eleven képekben testesíti meg, s a ki művészetének eszközei altal a képzelet alkotásait szemmel láthatókká tudja varázsolni.

Világhírű nagy művészünk, évek óta foglalkozik Arany balladáival. Tárczájában évek óta kész vázlatokkal várta a kedvező órát, midőn egyéb feladataitól kissé szabadulva, azok kidolgozására szentelhesse

erejét. Élvezettel, gyönyörűséggel, egész lélekkel csüngött feladatán, buzgón óhajtva — a mint egy erre vonatkozó levelében írja — beletennie kedvencz művébe «a mit Isten tudnia adott».

Alkotó képzeletét, humorát, kifogyhatatlan művészi leleményét, óriási rajztudományát, egyszóval azt a tüneményes művészi erőt, a mit a francziák kitünő műkritikusa Gauthier Teofil «un monstre de gènie»-nek nevezett, ezúttai teljesen a költő szolgálatára adva, sorról-sorra, képről-képre követi annak alkotásait, de mégis önálló, mégis eredeti, mégis mindenütt «Zichy» maradt. A rajzok száma, beosztása, compositiója, kidolgozása tekintetében teljesen szabadon követte a saját inspiratióját.

A hol a ballada cselekvénye egy főjelenetben pontosul össze, ott a művész is egy nagy képre csoportosítja alakjait; a mely balladának menetele folyamatosabb, annál az illusztrátió is kisebb jelenetek sorozatával követi a cselekvényt. A mint Arany a tárgyhoz mérten változtatja hangját, rhythmusát és versalakjait, úgy változtatja Zichyi is a művészi előadás módját.

A kiváló előszeretetet, kedvet és gyönyörűséget, melylyel nagy művészünk e költemények művészi magyarázatával foglalkozott, különösen bizonyítjba az, hogy azok egész szövegét is a saját kezével írta meg, mondhatni a szavakat a rajzokkal mintegy művészi egységbe olvasztotta össze, mi különösen érdekesen és becsessé teszi a gyüjteményt, a mely e tekintetben, úgy hiszem, egyáltalában páratlan.

A kiadó azzal az ambitióval vállalkozott e gyűjtemény kiadására, hogy azt a nagy magyar művész nevéhez minden tekintetben méltóvá tegye. Több mint másfél évi lelkiismeretes kisérletek és tetemes nehézségek leküzdése után sikerült is az oly teljesen hű reproductió, melyet az eredetiektől megkülönböztetni a szakértő is alig képes. A sokszorozás ezen ritka és a hűség legmagasabb fokát elérő tökélye csak nagy áldozatok árán volt elérhető, oly műintézetek közreműködése mellett, melyek Zichy rajzainak reproductióját oly feladatnak tekintették, mintha azzal lettek volna megbizva, hogy egy-egy régi nagy mester metszetét vagy rajzát az amateuröknek és az utókornak megmentsék.

Ezen vállalat mellett tehát a kiadó igyekezetének egyetlen jutalma csak az lehet, ha a közönségnek is azon élvezetet fogja nyujtani, mely mindazokat lelkesítette, kiknek Zichy rajzait láthatni eddig alkalmuk volt, és ha az irodalom és művészet kedvelőinek pártfogása lehetővé teszi, hogy a millennium alkalmával irodalmunkat egy a maga nemében páratlan díszművel gazdagíthassa.